AIDAI

LIETUVIŲ KULTŪRINIS ŽURNALAS
LITHUANIAN CULTURAL MAGAZINE

Juozas Bagdonas *Skalbėjos*

MIUNCHENAS, 1946 M. BALANDŽIO MĖN. 1 D. NR. 6 (18) 3. METAI

A. Galdikas Kapinės

TURINYS

NR. 6. 1946 METAI, BALANDŽIO MĖN. 1 D.

ILIUSTRUOTA: J. BAGDONO, A. GALDIKO, M. MENČINSKO, A. VAIČAIČIO, V. PETRAVIČIAUS IR KRASKAUSKO DARBAIS.

AIDAI

MIUNCHENAS, 1946 M. BALANDŽIO MĖN. 1 D. NR. 6 (18) 3. METAI

DVASINIS LIETUVIU TREMTINIO VEIDAS

***

Kai fotografas nori padaryti gerą nuotrauką, kurioje būtų sutelkti žmogaus veido ir dvasios charakteringi bruožai, jis ilgai veidą stebi, telkia prožektoriaus šviesas, nustatinėja objektyvą. Tai vis sąlygos gerai foto nuotraukai gauti.

Kai reikia padaryti tremtinių dvasinio veido nuotrauką, kurioje ryškėtų budingieji tremtinių charakterio bruožai, aš tų sąlygų negaliu turėti. Dar neįmanoma tremtinių tiek objektyviai ir visapusiškai pažinti, kad be klaidos ir pakankamai ryškiai galėtum jų dvasinį profilį apibūdinti. Taigi tik relatyvaus tikrumo tegali turėti, tremtinio dvasinį veidą charakterizuojant, mano mėginimas surasti atsakymus į klausimus:

1. koks lietuvių elementas yra atsidūręs čia, ištrėmime;
2. kuria linkme čia rastos sąlygos jį veikia;
3. kiek jis yra jau paveiktas;
4. kokis jis būtų naudingiausias sau ir bendruomenei.

I.

Kokie iš tikrųjų žmonės čia ištrėmime, atsidūrė? Rinktiniai žmonės. Rinktiniai dvejopi: geriausi pajėgiausi intelektualai iš vienos pusės ir rinktinis asocialusis elementas iš antros, būtent, darbo prievolei, tarp kitų sugaudytieji peštukai, padaužos ir pan. Tai du kraštutinumai. Jie čia ryškesni nei tėvynėje. Jie čia labiau sukondensuoti, o tėvynėje jie buvo pasisklaidę ir atsimiešę bendroje tautos masėje.

Tarp tų kraštutinumų yra visa eilė grupių, svyrančių į vieną ar į antrą. Taigi tremtinių elementas margas. Ar tas elementas sudarė tautinę bendruomenę — su tam tikrom jungiamojom idėjom, organizaciném formom? Visus tremtinius jungė šie bendri saitai: bendra okupanto baimė, kuri daugumą privertė svetimame krašte atsidurti, bendras troškimas, kad greičiau karas baigtųsi vak. aliantų pergale ir greičiau įvyktų sprendimas dėl rytų okupanto; bendras pasiryžimas nieku būdu neįsijungti į vakarinio okupanto karo vežimą ir neužsiangažuoti net formaliais pareiškimais ... Kitokia politinė galvosena nebuvo aktuali. Organizacinio ryšio veik neįmanoma buvo turėti, kultūrinio bendravimo maža. Nebuvo, vadinas, kultūrinės bendruomenės, o daugiau masė, išblaškyta atskirais individais ar grupėmis. Net nedaugelis buvo įsijungę į Lietuvių Sąjungą, tuo metu taip pat gana anemišką. Jeigu kalbėti apie tremtinių tautinę bendruomenę tremties pradžioje, tai, geriausiu atveju kalbant, ji buvo palaida.

Ką iš tos tremtinių masės padarė naujos gyvenimo sąlygos?

II.

Karo sąlygos apvertė aukštyn kojom daug tėvynėje buvusių gyvenimo tradicijų ir dvasinių vertybių. Vertybės, kurios tėvynėje buvo absoliučiai nepajudinamos, karo įtakoje susvyravo, virto relatyvios. Net dekalogas žmonių psichologijoje nustojo įsakomosios ar įpareigojamosios galios. Įsakymas nevok — psichologijoj nebesukelia konfliktų. Ribos tarp mano ir tavo žmogaus pergyvenime dingo. Nuosavybės sąvoka, nebeteko aiškumo. Nemeluok... Melas virto dorybe, kuri gavo propagandos vardą. Niekados žmogus taip nepiktnaudojo jam skirtos gražiausios dovanos — kalbos, kaip nūdieniais laikais, kada sugebėjimas meluoti iš pasakos melagėlio yra perkeltas į valstybės vyrų ir pasaulio vairuotojų lūpas. Su tiesa šiandien toli nenueisi. Tuo jau pagrįstas kasdieninis gyvenimas. Ir tik sugebėjimas išsimeluoti šiais laikais gelbėjo ne vieną iš gyvenimo painiavų...

Ne tai pažymėtina, kad žmogus vienu ar kitu atveju vogė ar melavo, bet tai, kad meluodamas neraudo, vogdamas nedrebėjo. T. y. sąžinėje jau nebuvo jokio konflikto tariant netiesą ar pasisavinant daiktą, kuris priklausė ne man...

Šitas moralinių vertybių surelatyvėjimas gimdo ir palaiko žmoguje beprincipiškumą, oportunizmą, arba, kaip vienas visuomenininkas kitados pavadino, žmogų be nugarkaulio, evangelijoje švelniai paminėtą nendre, lankstoma vėjo.

Karo meto materialinės sąlygos (maisto menkumas, stovyklinis gyvenimas) žadina žmoguje amžiną susirūpinimą „ką valgysime ir ką gersime", už kurį anuo metu Viespats savo kietasprandžius klausytojus barė. Toks vienašališkas susirūpinimas užmuša žmogaus interesą aukštesniem dvasiniam, kultūriniam, intelektualiniam dalykam. Režimų doktrinieriai sąmoningai palaiko tokias sąlygas, kad žmogus artėtų prie zoologinės būties, nustotų žmogumi būvęs.

Stovyklos gyvenimas verčia žmogų gyventi bandos, kaimenės būtį. Kaimeninis gyvenimas ne taip slegia masės žmogų, bet jis daros sunkiai pakeliamas šviesuomenei, dvasinio elito žmonėms. Reikia tam tikros vidaus kovos, ligi individualistas susigyvens su masės padėtimi, ligi jis prisiderins, prisitaikys ir tenkinsis tais interesais, kuriais gyvena ši kaimeninė aplinka. Tai individualisto laidotuvės, lėtos, bet sistemingos laidotuvės, žmogaus nuasmeninimas. Ir juo didesnis individualistas, juo labiau sopamai jis pergyvena šį stovyklinį gyvenimą.

Pridėkim dar, kad stovyklinis (arba ir nestovyklinis) gyvenimas yra, bent žymia dalimi, be darbo. Galima sutikti su teigimu: mes užtenkamai vokiečiam atidirbom jų viešpatavimo metais. Bet ne tas svarbu. Svarbu psichologinis momentas: gyvenimas be darbo gimdo ne tik tinginio nuodėmę. Apkalbinėjimas, vaidai, girtavimas, kortavimas, besaikė spekuliacija ... — yra tai vis to nedarbo palydovai. O dar svarbiau — atrofija visų tų sugebėjimų, kurie priklausė žmogaus profesijai. Paviršutiniškiau į gyvenimą ir į profesiją žiūrintieji to nejaučia. dideliu tragizmu mato savyje blėstant talento kibirkštis. Blėsta, nes kiekvienas talentas reikalingas progų pasireikšti. Ypač tai pergyvena dvasinio darbo žmonės. Vienas neeilinis aktorius sopama širdimi skundėsi: jaučiu, kad aš nebe tas. Dar metai be darbo, ir aš nebetiksiu scenai ...

Taigi gyvenimo aplinka (dvasinis vertybių surelatyvėjimas, materialinių sąlygų nenormalumas) žmogų veikia destruktyviai, asmenybę niveliuoja: stabdo dvasios ir profesijos pažangą, sėja beprincipiškumą, abuojumą dvasinėm vertybėm; stiprina ir ugdo žmogų, kovojantį dėl elementarios biologinės egzistencijos.

Vyksta žmogaus nuasmenėjimas, kurio taip siekė totalistinių režimų ideologai. Rašytojų mėgstamais vaizdais kalbant: ereliams ir gulbėms kerpa sparnus ir leidžia į gaidžių ir vištų kaimenę, kurie kapstosi ir kapojasi dėl grūdo, o dar dažniau dėl sublizgusios šukės ... Tai įprastinis visais laikais politinių emigrantų ir karo tremtinių likimas. Į tokį likimą juo labiau stumia emigrantą ar tremtinį šių laikų sąlygos.

Su baime save klausiam: ar ir lietuvį?

III.

Galim pasiguosti: lietuvis nėra taip sąlygom pasidavęs, kaip daugelis kitų DP, kuriems paniekos rodoma ir kurių vardai čia netektų minėti jau vien iš tremtiniško solidarumo. Okupacinė administracija aiškiai išskiria lietuvius tremtinius iš kitų mums pageidaujama teigiama prasme. Pastebi lietuvių patenkinamą moralinį lygį, kuris įgalino savo laiku anksčiau ir sargybas nuo stovyklų nuimti. Pastebi iniciatyvos, veržlumo, ypačiai dvasiniam kultūriniam interesam. Budingas buvo vieno laikraščio pastebėjimas: kiti prašė maistą pagerinti, o lietuviai knygų ir laikraščių .... Ir teisingai. Stovyklos nevienoj vietoj sutvarkomos estetiškai, net su lietuviška ornamentika. Veikia eilė liaudies ansamblių, kurie šauniai garsina lietuvių vardą ir kelia tremtinių patriotizmą. Visos stovyklos informuojasi sieniniais laikraščiais, kuriuose parodoma žurnalistinio apsukrumo ir iliustracinio sugebėjimo; kiek yra viešų laikraščių, visai įmanomai, o kai kurie net puikiai leidžiami. Organizuojamos dailės parodos. Leidžiamos, nors minimaliu mastu, knygos. O kokis laimėjimas, jei mūsų studentų didžioji dalis gali mokslą tęsti, dabar to dar niekas neįvertins. Lenkų DP laikraštis, konstatavęs lietuvių kultūrinį gyvumą, ypač mokyklas, su nustebimu paklausė: juk mūsų DP daugiau, o kur mūsų mokyklos? Taip, lietuviai pasirodė pranašesni ir viešąja morale ir organizaciniais sugebėjimais ir kultūriniu pasireiškimu.

Pro tuos išorinius tremtinių gyvenimo pasireiškimus matyti, kad tremtinių visuomenė pajuto stipriau naują bendrą tikslą: palaikyti lietuvių tautos čionai pakliuvusios dalies gyvybę ir ją reikšti visomis priemonėmis, ryškinti jos dvasią, jos veidą, visais galimais bruožais. Pajuto stipriau organizacinį ryšį, gavo stipresnį kultūrinį veržlumą; parodė bendresnių bruožų visuomeniniame mentalitete.

Visuomeninėj galvosenoj visiems tas pats klausimas rūpi — ar grįšim namo ir kada. Politinė vidaus diferenciacija, politinis susigrupavimas ar persigrupavimas čia ištrėmime visumai mažiau berūpi. Tai rasim, kai grįšim namo — ne vienas paaiškins. Daugumai sunku susigyventi su mintimi, kad vyriausiasis politinis organas politines grupes skaito jau abiejų rankų pirštų pritrūkdamas. Pasiduodant šitokiam daugelio nusistatymui, šiandien jau ir pačiose politinėse grupėse reiškiasi pastangų politinių grupių skaičių mažinti. Kaip tai padaryti, neprieitas atsakymas. Tačiau tas klausimas yra politinio galvojimo procese.

Gyvas visuomenėje ne tik nusiteikimas eiti prie politinių grupių apjungimo, bet aiškus ir yra pasisakymas už politinių grupių taiką, už atsisakyma nuo kovos dėl neesminių dalykų, kada reikia kovoti dėl pagrindinio valstybinės egzistencijos klausimo.

Organizacinių formų beieškant tremtinių gyvenimui sustota prie savivaldybės principų, kurie rodo visuotinį pritarimą ir dabar vykdomi gyvenime vietoje privačios organizacijos (Liet. S-gos) formų. Gal tai nebus didelis dalykas praktikoje, bet turėjo būti nemažas kelias protuose, iki ši išvada buvo prieita. Tai ženklas, kad čia protai nebuvo suniveliuoti ir sustabdyti nuo pažangos ieškojimo.

Profesinėje srityje vis labiau iš bendrojo lavinimosi pereinama į profesinį, iš bendrojo pobūdžio organizacijų natūraliai pereinama į profesinį susiorganizavimą. Dar vienas žingsnis — ir bus profesijų rūmai ...

Džiaugdamiesi kultūriniu veržlumu, minties gyvumu visuomeninėj — politinėj srityje, organizacine pažanga, nesikelkime betgi „į puikybę" prieš savo nelaimės bičiulius — kitus DP. Neturime užmiršti, kad mes esame laimingesnėj padėty nei lenkai, gudai. Mes čia su savo inteligentinėm pajėgom. O lenkų, gudų inteligentinės pajėgos vienų buvo apskritai mažos, kitų nuo DP atskirtos ir KZ sunaikintos. Mums tokiu būdu pasisekė sudaryti kompaktinę bendruomenę atsiradus palankesnėm sąlygom su aliantų atėjimu. Tai viena priežastis. Antra, mes daugumas ištrėmime pusantrų ar dvejus metus, o lenkų masė vergo padėtį čia kentėjo keleris metus, degraduota iki gyvulio. Jie savo bendruomenės negalėjo čia sukurti. Be to, lietuvių DP ligšiolinis asmeninis lygis yra tai atspindys to dvasinio veido, kuris buvo suformuotas dar tėvynėje. Tai kapitalas, iš tėvynės išsineštas. Juo gyvename; jį eikvojame. Tiesiai ir atvirai į gyvenimą žiūrėdami, turime pripažinti, kad to kapitalo papildyti čionai neįstengsime tiek, kiek galėtume jį didinti tėvynėje.

O tremtiniško gyvenimo sąlygos vis dėlto kaip rūdys graužia mūsų tremtinių vieningą, patriotiškai, moraliai, veržliai organizuotą frontą. Minėti laiko sąlygų gimdomi ar palaikomi nusiteikimai spraudžiasi į atskirų individų galvoseną ir paskui jau elgseną. Jie brėžia tremtinių dvasiniame veide čia vieną, čia kitą nesimpatingą raukšlę.

Iniciatyvos ir veržlumo tremtinys nėra nustojęs. Tačiau ją suka aiškia sensualistinio hedonizmo linkme — iš čia milžiniška spekuliacija, kuri gamina „nuvorišus", girtavimas, kortavimas, debošai, net plėšimai ... yra tai atskiri motyvai, bet jau dažnesni. Jau prieina ligi to, kad administracija atskirose vietose uždraudžia santykiauti savo kariams su lietuviais, kad grasina lietuvius išmesią iš stovyklos už nelcistiną elgesį ... Atsiranda viešosios moralės atžvilgiu neabejotinai nesimpatingų grimasų — parazitinių ar chuliganinių ... kurios ima kartais niveliuoti visuotinį lietuvių pranašumą.

Visuomeninėj plotmėj negali būti nepastebėti politinio avantiūrizmo reiškiniai. Jo dėliai žmonės veržiasi pirmautí visuomeniniame gyvenime, sėdinėja ant visų kėdžių, taikosi prie visų režimų, kad tik būtų tų režimų priekyje, nes jiems trūksta ideologinio ir politinio principingumo, bet netrūksta noro valdyti.

Tai liekanos ar įtaka diktatūrinio galvojimo, kuris paliko pėdsakų ir visuomeninėje taktikoje — kopti į vadovaujamas vietas per galvas, griauti kitaip galvojančią visuomeninę grupę visomis galimomis priemonėmis, nepaisant visuomeninės moralės. Ši fašistinė ar apskritai totalistinė neigiamybė yra įleidusi šaknis ir jaunimo tarpe ir nuodija jų tarpusavio santykius. Tatai ypač aliarmuotina. Amoralinė taktika gimdo anarchistinius palinkimus visuomeniniame darbe — nepripažinti jokio autoriteto ir jį suniekinti. Dažnos stovyklos vadovybė negali įtikti ilgiau kaip kelis mėnesius. Nieko nepripažinti, viską degraduoti — vis tai eina demokratizmo vardu. Tokiu būdu demokratizmas iškreipiamas suniekinamas.

Padoresnis elementas, daugiausia dėl to, stengiasi išvengti visuomeninio darbo, laikytis nuo jo atokiai, brangindamas savo vardą ir savo ramybę. Absenteizmas visuomeniniame gyvenime, juo nesidomėjimas yra aktualus.

Margoje bendruomenėje, kurioje iš vienos pusės reiškiasi didelio pasiaukojimo ir principingo nusistatymo, iš kitos karjerizmo ir nesiskaitymo su priemonėm, sunku kalbėti apie vienalypį tremtinių dvasinį veidą.

Mažiausia jų pažymėtini bent dvejopi:

Pirmasis — jis turi daug iniciatyvos, paslankumo, veržlumo, sugebėjimo prisitaikyti prie sąlygų. Bet jam trūksta idėjingumo, bendruomenės reikalų supratimo ir jų rėmimo. Trūksta jam tolimesnio pramatymo. Bet jam netrūksta sugebėjimo išnaudoti gyvenamąjį momentą. Trūksta jam etinio aukštumo, ir jis visom priemonėm mušasi per gyvenimą, kad tik laimėtų savo neaukštus idealus. Tai konjunktūros žmogus, oportunistas praktikas.

Antrasis — jis intelektualiai ir apskritai dvasiniu atžvilgiu pajėgus, sugeba kritiškai įvertinti momentą, net prarengėti perspektyvas ir kurti planus. Jam netrūksta pakankamo moralinio lygmens ir pasiaukojimo bendriems reikalams. Bet jam trūksta veržlumo planam vykdyti, ypač ūkiniam planam. Jam trūksta sugebėjimo prisiderinti prie gyvenimo ir jį apvaldyti lengviausiu būdu. Dėl to jis su vargu tvarko net savo ūkinius reikalus. Tai principų žmogus, teoretikas.

Pirmasis lengvai pasiduoda gyvenimo tėkmei; antrasis mėgina jai atkakliai spirtis. Pirmasis lengvai duodasi gyvenimo formuojamas; antrasis stengiasi formuoti gyvenimą. Bet dažnai rezignuoja ir pasitraukia visai iš visuomeninio gyvenimo.

Abiem yra bendras noras grįžti į laisvą tėvynę, tačiau šį siekimą kiekvienas kitaip pergyvena su kitokiom reminiscencijom ir kitokiom svajonėm.

Šis dvasinis įžvelgimas duoda džiuginantį įspūdį, dėl išviršinių organizacinių ir kultūrinių formų bei apraiškų, bet liūdną įspūdį dėl žmogaus dvasios menkėjimo, kuris ilgainiui gresia suniveliuoti ir ligšiolinius kultūrinius pasireiškimus.

Jei su rūpesčiu tektų stebėti besikeičiantį tremtinio veidą, jeigu realusis tremtinio dvasinis veidas gauna naujų ir nesimpatingų raukšlių, tai kurie bruožai mums atrodytų pageidautini idealiame tremtinio paveiksle?

(Tęsinys 86 puslapy)

Vytautas Mačernis

IŠ „METŲ SONETŲ"

Toreador

Garsus Toreador, Mirtis baisioji,
Gyvenimo arenoj vaikšto išdidi
Ir pergalėm naujom kasdien triumfuoja —
Jai turi pralaimėt sunkioj kovoj visi.

Ji rodo mums raudoną laimės skarą,
Mes puolam ją tartum įsiutę gyvuliai,
Kol aštrų durklą ji širdin suvaro,
Iš mūsų narso pasijuokus įžuliai.

Dievams žaidimas tas žiaurus patinka —
Aukštai susėdę danguose aplinkui
Šauniam Toreador triukšmingai ploja.

Ir gyvulių būrius kasdien naujus
Išleidžia per gyvenimo vartus:
Težudo juos Toreador, Mirtis baisioji...

1944. I. 4.

Poetas

Ateina Jis! Uždekite šviesas!
Tegu ugny paskęsta rūmų salės!
Tegu dainas beprotiškai linksmas
Mergaitės kaip svajonės nerealios

Dainuoja dyvinai aukštais balsais
Apie menus ir riterius žavingus,
Kurie, praėję žingsniais išdidžiais,
Kolosais jūsų atminty sustingo!

Ateina Jis, vienintelis Karalius:
Jo akyse regėtis dideli sapnai
Ir ateities pasaulio formos idealios.

Mergaitės savo kūnais puoškite jam taką,
Nuo žvilgsnio jo pamišę sukitės linksmai,
Nes Jo širdis šiandie už milijardus plaka...

1943. XII. 19.

Šokėja ir asketas

Galva išvargusio asketo
Ant kelių jį pamilusios šokėjos,
Lyg guoly kvepiančiam gėlėtam
Apsvaigusi nuo bučinių ilsėjos.

„Tu ieškai Dievo, mylimasis",
Kalbėjo ji, „kankindamas save",
Bet Dievo žaizdose nerasi,
Nėra Jo tavo kūno silpnume.

Tu savo Dievą rasi mano šoky,
Lig Jo nueit tik lengvos kojos gali,
Aš šoksiu, tu delnais man taktą ploki —

Praskrisdamas ekstazėje pro šalį,
Lankstusis mano kūnas judesiais
Tau Dievo paslaptis visas atskleis.

1944 m. pavasaris

Pavasaris

Ūždamas per dangų šiltas marių vėjas
Neša grįžtančius paukščius per vandenis plačius
Ir, dainuodamas į sausumą atėjęs,
Išmeta iš medžių jų supuvusius lizdus;

Ir nueina šniokšdamas per lygumas pilkąsias;
Nuo dangaus šiurkščiai nuplėšia debesų skaras:
Saulės kamuolys plačiai palieja žemėn tąsyk
Virpuliuojančios ir plūstančios ugnies upes.

Medžių pumpurai pilki poškėdami dusliai
Aižėja ir skleidžiasi gleivėtais lapais
Ir toli aplinkui nirtulingai kvepia.

Džiūsta vėjuje ir saulėje visi keliai;
Ir širdis, į tolumas melsvas įsižiūrėjus,
Jais norėtų skrist tolyn, kaip skrenda vėjas.

Pantera

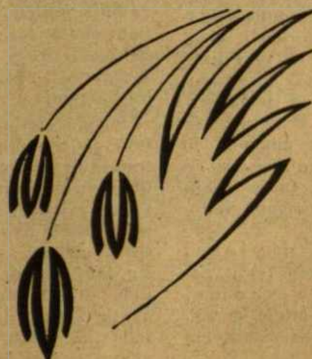
Savo sielą alkaną kaip žvėrį
Maitinu geriausiais žemės vaisiais:
Mokslu ir menu. Tegu ji gėris
Spalvomis ir tonais įkvėptaisiais.

Leidžiu jai ištvirkt ir atgailoti,
Užsivilkus aštrią ašutinę.
Bet aš negaliu niekuo pasotint
Tos panteros alkanos, laukinės.

Kūno narve ji nervingai vaikšto
Amžinybės sau kaip grobio geisdama —
Ilgis saulės nužertųjų aikščių,

Kur galėtų nemirtinga ir laisva
Meilės šoky suktis su dievais kartu,
Trypiant žiedus anemonų geltonų.

1943. X. 27.

Vinjetės E. Krasausko

NEKROLOGO VIETOJE

Einu ir ieškau tavo kapo, mano geras drauge. Nešuos keiias gėles ir noriu jas padėt ten, kur užsibaigė didžiulis tavo skausmas. Aš neturiu nieko daugiau dovanoti, kaip tik tas gėleles. Jos pilnos kančios, kurią tu gerai pažinai, kurios troškai kaip poetas ir bijojai kaip žmogus.

Ne vainikas dedamas ant tavo kapo, bet tos kuklios gėlelės draugų vardu.

Bičiulystė pražydę mūsų gėlės. Bičiulystė šiapus ir anapus...

*

Ir kur tave sutiko Toreador, mirtis baisioji? Ir kada jos pergalei džiaugsmingai plojo dievai, sėdėdami danguos. Šį kartą jie triumfavo, nes tu savo titaniška jėga troškai pavergti dangų ir vandenis plačiuosius. Sutelkęs daugelį jėgų, tu ėjai kovoti už žmogų prieš dievus — prieš likimą.

Kova tave pertempė kaip lanką, ir tu lūžai...

Nors Toreador tau suvarė durklą, pasijuokęs iš tavo narso įžūliai, bet tu savo jaunuose metuose spėjai nudrėksti amžinybės didį kraštą. Kaip žiedas tu įsipynei į mūsų literatūrą, į kovą už amžinąjį žmogų prieš jo didžią lemtį.

Tiesa, tu dar nesuspėjai pasidaryti populiarus visuomenėje. Tu, jaunas seni, niekinai ją. Dvidešimtpenktuose savo amžiaus metuose tu palikai atskleidęs knygas ir antikinio vakaro rimty paskendusią tėviškę. O savo dvasia tu buvai pasenęs, įsibrovęs į tokias aukštumas, į kurias mes tik po daugel metų ateisime.

Negalėjai pasilenkti iki paprasto gyvenimo ir ten prasiskinti sau kelio. Tik Vilniaus ir Kauno studentija tave žinojo kaip poetą. Tik keliuose laikraščiuose sutikome tavo pavardę, porą kartų girdėjome radiofone. Kai draugai už tave klibino „Varpų" metraščio redakciją Šiauliuose, norėdami patalpinti bent kelis tavo eilėraščius, gerbiama redakcija per du storiausius tomus nesurado vietos. Ir pats geriausias tavo kūrinys „V i z i j o s" paliko neatspausdintos. Okupacijos... propogandinės brošiūros... neatsirado leidyklos...

Kaip prakeliaująs didelis turtuolis mažoj stotelėj išlipai iš traukinio, palikai savo, dar niekam nėžinomus turtus ir išėjai... Nūnai reikia atidaryti tavo brangenybių dėžes ir turtus parodyti visiems.

NAMUOSE IR MOKYKLOJE

Kas yra skaitęs bent vieną poeto Vytauto Mačernio eilėraštį, tas suprato, kad jis ne Suvalkijos lygumų dainius, įsižiūrėjęs į pakelės čiobrelį, ne Aukštaitijos lyrikas, kuris apdainuoja Lietuvą tautosakos motyvais ar nugrimsta į intymias giesmes. Jis žemaičių sūnus, žemaičių, kurie ateina į mūsų plastinį meną ir literatūrą su nauju gaivališku pasauliu. Istorinės aplinkybės, savitos tradicijos, gamta ir charakterio uždarumas suformavo žemaičio sielą, kuri nuo Vyskupo Valančiaus laikų ilsėjosi. Jinai vėl pradeda reikštis savitai, originaliai, atsiremdama tiesiai į žmogų ir svarstydama jo egzistenciją.

Vytauto Mačernio tėviškė — giliai Žemaitijoj, Žemaičių Kalvarijoj, Šarnelės kaime. Didelė turtingų ūkininkų soda. Stambūs ūkininkai, vienišos sodybos, kalvos, miškai, pelkės, ežeras... Prie miškų prisišliejęs ir namai, kuriuose 1920 metais, birželio 6 dieną gimė Vytautas, kaip antrasis sūnus.

Tėvai pilni polėkių ir pagal paliktą garbę įpratę visai ištuštinti savo kišenius. Tėvas medžiotojas, visuomenės veikėjas, vaišingas. Svečiai ir medžiotojai, skalikai ir ragai... Ir Prof Voldemaras, būdamas ministeriu, čia nešė mažąjį Vytuką iš kambarių. Motina su daina pasitinka dieną ir su cigarete dantyse svečius. Abu tėvai tinka tik draugijoj sėdėti, o ne ūkį valdyti. Todėl daug žemės, o maža duonos. Daugel miškų, o pro namų palanges sniegą pusto...

Vytautas augo pas senelę, kuri jam kalba apie mišką, seka pasakas. Ją vėliau jis apdainuoja savo „V i z i j o s e".

Vaikų šeimoje daug. Atsiranda ir namų mokytoja Elzbieta, Žemaičių Kalvarijos moterėlė. Auklėjimas — grieštas, tradicinis, katalikiškas. 1931 metais su broliu Vladu įstojo į Sedos vidurinę mokyklą, 1935 metais persikėlė į Telšių gimnaziją. Vyresnysis brolis nekreipė dėmesio į mokslą, o Vytukas darbštus, daug skaitė. Penktoje klasėje, P. Jurkaus paragintas, pradėjo rašyti eilėraščius. Buvo sudarytos sąlygos pasirodyti draugų ratelyje. Iki mokslo metų pabaigos jis jau turėjo kelis eilėraščius, norą dirbti ir pasitikėjimą. Septintoje klasėje jau įkopė į moksleivių spaudą ir dalyvavo daugelyje literatūros vakarų. Tais metais įvyko jo gyvenime lūžis, kuris padarė iš linksmo bernioko paniurėlį. Jis sunkiai susirgo gražiame pavasaryje. Liga jam davė progos pasinerti į didelę retrospekciją. Kiek vėliau tragingai žuvo tėvas, kuris Vytautą mylėjo. Tada namų globa sumažėjo beveik iki nulio. Privačios pamokos jį išlaikė ir leido baigti gimna-

---

IV.

Ak, jei galėtume iš tų dviejų tipų paimti tai, ką jų kiekvienas turi gera, ir sudėti vienam tremtiniui, t. y. sukurti idealinį tipą!

Iš pirmojo mes imtume veržlumą, mokėjimą prisitaikyti prie gyvenimo aplinkybių ir jas panaudoti ne tik savajam reikalui. Ir bendrajam, tautinės bendruomenės reikalui. Taigi, pirmojo veržlumui duoti antrojo p r i n c i p i n g u m ą, i d ė j i n g u m ą, i d e a l i z m ą.

Abejingumas visuomeniniam reikalam, absenteizmas visuomeninius reikalus sprendžiant turėtų perleisti vietą v i s u o m e n i š k u m u i, t. y. ėjimui į visuomeninį darbą, nors jis nemalonus, nedėkingas, priekaištais ir neapykanta apmokamas. Jei visuomeninio darbo vengs principingas žmogus, jo vietoj atsistos veržlus avantiūristas. Jo vadovavimas visuomenei turės tokių vaisių, kaip totalistinio žmogaus vadovavimo laikais.

Pirmojo tipo t o t a l i s t i n į v i e š o s i o s m o r a l ė s supratimą tektų pakeisti k r i k š č i o n i š k a v i s u o m e n i n e e t i k a, kuri vienintelė garantuoja demokratinės dvasios išlaikymą tarpusavio santykiuose.

Pirmojo t r u m p a r e g i š k ą žvilgsnį pakeistume antrojo t o l i r e g i š k u m u. Trumparegiškumas teleidžia galvoti ir planuoti šiai dienai. Šiai dienai planuojant susidaro psichologija: kad tik laimingai praleistume šią dieną; rytojaus diena įvykdys, turi įvykdyti, mūsų svajones — mes grįšim ir gyvensim kaip gyvenę. Antrojo toliregiškumas teigs: rytojaus diena nebus tokia, kaip ši; ar rytoj grįšim, negalim pasakyti, o jei ir grįšim, tai rasim kitokį gyvenimą ir patys kitaip gyventi turėsim. Taigi būtina prisiderinti ir pasiruošti eventualumams... Tolimosios perspektyvos planai turi papildyti šios dienos trumparegiškumą. Tremtinys turi būti pasiruošęs ar paruoštas visam kam, kaip tas, kuris išeina į pasaulį be nieko ir iš nieko pradeda gyventi, bet gyventi nori, gyventi pasiryžęs visomis jėgomis.

Jeigu tremtinio tipas toksai susiklostytų, jis mokėtų išsiversti tolimesniame tremtinio kelyje: jis būtų naudingas ne tik savo gyvenimą kurdamas, bet ir tėvynėn grįžęs ir iš anksto nusiteikdamas ne tėvynėje likusiem vadovauti, bet prisidėdamas su savo jėgom prie ten likusių tautiečių darbo ir savais darbais į juos prabildamas: broliai, jūs likote namie kentėti ir saugoti tėviškės žiburėlio; aš, svetur kentėdamas, šį tą laimėjau ir štai čia dabar jums parnešęs atiduodu; tegul nuo mano lauktuvių skaisčiau suspindės tėvynėje ir šviesa ir tiesa...

ziją. Aštuntoje klasėje būdamas, jis sumanė rašyti „Vizijas". Tuoj atsirado įžanga, kuri rodo jo kūrybingumą, savitumą ir besiformuojantį pasaulį.

Baigęs gimnaziją, veržėsi į studijas. Nebuvo lėšų. Padedamas draugų, jis įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, Theologijos-Filosofijos Fakultetą, Filosofijos skyrių anglų kalbos studijuoti. Dalyvauja aktyviai studentų ateitininkų meno draugijoj „Šatrijoj". Čia susidarė šešių draugų ratelis: K. Bradūnas, M. Indriliūnas, P. Jurkus, B. Krivickas, V. Mačernis, Eug. Matuzevičius. Kartu diskutuojama ir skaitoma sava kūryba ir aptariami meno klausimai. Čia Mačernis su Indriliūnu pasireiškė kaip filosofuoją, iešką atsakymo ir prasmės. Neturėdamas lėšų, Vytautas turi šen bei ten tarnauti. Jis pasirenka tokią tarnybą, kur jam liktų daug laiko skaityti. Jis yra Vilniaus miesto muziejaus gidas. Ar senuose muziejaus kambariuose, kur kabo didelės vario graviūros, ar pilies bokšte, laukdamas svečių prakeleivių, jis skaito. Vilniaus Universitete, Humanitarinių Mokslų Fakultete, jis studijuoja filosofiją pas Sezemaną ir Karsaviną. Bėgąs gyvenimas jo nedomina, tik abstrakčios idėjos jį žavi. Uždarius vokiečiams Vilniaus Universitetą, jis gyvena tėviškėje. Gamta, vienuma, knygos ir nuolatinės mėnesinės kelionės su draugu į miestą, į apylinkes. Čia gimsta jo „Metų sonetai", planai naujiems darbams, kurie paliko tik planai.

1945-jų metų pavasaris kaip dievas jaunas, eidamas per žemę ir kelią sau žaibais pasišviesdamas, pasiima jį ir išsineša ant vėjo sparnų.

INTELEKTO TRIUMFAS

J. Herbačauskas savo „Dieviškose šypsenose", kalbėdamas apie mūsų tautos etnografinius vienetus, didelius privalumus skiria žemaičiams. Kaip suvalkiečiai kuria veiklos pasaulį, taip žemaičiai minties pasaulį. Ir jie, žemaičiai, tuo esą mūsų tautinio bei valstybinio gyvenimo pagrindėjai. Mastyti ir gilintis į gyvenimą žemaičiui yra įgimta. Tai patvirtino ir Vytautas Mačernis.

Iš prigimties palinkęs į racionalizmą ir suprasdamas savo poeto pašaukimą, jam rimtai rengėsi. Nedaug rasime mūsų literatūroje tokių pavyzdžių, kur taip rimtai kūrėjas žiūrėtų į savo pašaukimą.

Jau 1938 metais Antanas Vaičiulaitis „Židiny" rašė, kad poezija stabilizuojasi. Pasiekusi didelių aukštumų, ji pradeda slinkti atgal. Ateiną poetai daugiau vertina savo talentą, savo intuiciją ir mažiau kreipia dėmesį į išsilavinimą.

Šį balsą išgirsta gimnazistas Mačernis. Vargu rasime lietuvių kalba vertingą knygą, kurios jis nebūtų skaitęs. Greit jis pamato, kad literatūra mūsų kalba yra dar negausi. Jis eina prie kitų didesnių meno ir mokslo šaltinių. Jį randame skaitant vokiečių rinktinę poeziją: Goethę, Schillerį, Rilkę. Greit jis nukeliauja į anglų literatūrą ir čia orginalo kalba skaito Shakespeare, Baironą, Yeats. Pramoksta prancūzų ir rusų kalbų, kad galėtų perskaityti Puškino, Lermontovo, Jasenino, Valéry, Verlaine, Baudelaire, Milašiaus raštus. Ypačiai jis pamėgsta anglų poeziją. Studijuodamas filosofiją, jis mokosi ir graikų kalbos, kad galėtų skaityti Platoną ir Homerą. Susipažįsta su Epikūro, Schopenhauerio, Nietschės, Kanto, Kiergegardo veikalais. Studijuoja religijos filosofiją, žavis šv. Augustinu ir garbina Evangeliją. Tikėjimo klausimai jį kaip O'Neilą jaudina. Jis planuoja ir renka medžiagą savo diplominiam darbui „Kristus ir Nietsche". Kokios dvi priešingybės?! Bet deja, šis darbas irgi pasilieka tik nuotrupose, tik stalčiui pažertuose lapeliuose, ir, radę jaunesnieji broliai, paleis juos pavėjui. Neramios mintys išsisklaidys plačiai ir kris į purvą...

Tikrovė? Ar ji yra? Ji „Varginąs triukšmas", ir širdį preivio smalsūs žvilgsniai įžeidžia giliai... Jis grįžta į save, į idėjų pasaulį ir eina abuojas pro tikrovę. Pats kartą prisipažino, kad jis tik tada pabundąs iš savo pasaulio, kai išgirstąs minint Šv. Trejybę. Tada jau verta kalbėti ir vieną iš sunkiausių filosofijos klausimų gvildenti.

Ir čia jis nusilenkia proto primatui. Bet iš kitos pusės jo gili emocinė siela nenori paklusti proto diktatūrai. Pradžioje ji narsiai kovoja ir laimi. Tas matyti eilėraščiuose, parašytuose prieš „Vizijas" ir pačiose „Vizijose", jo didžiausiam ir geriausiam kūriny. Vėliau „Metų sonetuose" pėda po pėdos vis laimi intelektas.

Šitoji kova tarp intelekto ir tiesioginės emocijos, tarp idėjų ir tikrovės nulėmė Vytauto Mačernio kaip poeto pasaulį, poezijos turinį ir formą.

TURINYS IR FORMA

Iš prigimties būdamas jautrus Mačernis, sunkiai grūmėsi su grubiu gyvenimu, kuris reikalauja didelės kovos. Jis jaučia, kad turi pralaimėti, nes jo siela ilgisi didesnių dalykų. Bet jis žmogus, žemės vaikas. Todėl kova yra sunki, ir į poeto sielą ateina didi melancholija. Jis gali pasakyti su Mykolu Angelu: La mia allegrezza è la malinconia — Melancholija yra mano džiaugsmas. Jis kaip Edgar Poe riteris ieško idealiosios šalies Eldorado, bet jos niekur neranda. Argi neišsipildo nei vienas žmogaus troškimas? Ar tik sapne ateina mylimoji į uostą su gėlėm pasitikti grįžtančio? Ar tik svajonėse galima žaisti ir būti laimingu? Taip! Nes gyvenimo arenoje vaikšto išdidus Toreador — mirtis baisioji. Žmogaus kova už savo egzistenciją pasibaigia pralaimėjimu, nes dievai išvaro mus kaip gyvulius į gyvenimo areną, kad sau pasidarytų gražų spektaklį. Ir kaip žmogui nors truputėlį įsiskverbti į amžinybę, nes siela kaip pantera vaikšto kūno narve jos geisdama. Tikrovė tik žaidžia ir vargina žmogų, ji prasuka pro laimę, kad tik žmogus būtų nelaimingesnis. Ir čia poetas pasiekia tragišką pesimizmą.

Alfonsas Nyka-Nilūnas

Marche Funebre

Mano Draugui Poetui VYTAUTUI MAČERNIUI
In Memoriam Aeternam.

Nature! Berce-le chaudement! Il a froid.
Arthur Rimbaud

Šiandien laimėjo išdidus Toreador, ir Tu, sudėjęs ginklus,
Eini į amžinos tamsos nelaisvę po beprasmiškos kovos.
Nes puldamas jis Tau nebesuriko: „Ginkis!"
Ir užmetė rūsčios tamsybės tinklą ant galvos.

Bet netiesa Naktis! Herojams amžina šviesa ir paslaptys!
Kalėjimas baisus jiems Amžinybė! Nebūtis-tiktai vergams!
Todėl ir taip sunku atplėšti kojas nuo gimtosios aslos
Ir troškulį palikti žemėje tebekovojantiems draugams.

Stovėdama prieš nemirtingą Dievą, liepusį išvest į Naktį,
Tavo dvasia nuplėš ir mindžios žemės skausmo vainikus
Ir eis herojiškai į Nebūtį galingam troškuly sudegti,
Ir Amžinybę griaus kūrybos šauksmas neramiai nykus.

Bet kūną žemė paskandins savy, pasupusi ant rankų.
Pavasarį parpuolęs žemėn vėjas, senas valkata dar šauks Tave,
O rudenį klausysi, kaip varnai laukų tuštybėj krankia,
Ir vėjas neša mus tartum lapus gatve.

Bet neilgai mus vėjas neš. Ir lapui purvinam Dievai pavydūs.
Iš miesto žiburių išves Naktis, atėjusi užpūsti mus...
Ir taip mes gęstame kasdien, kaip žiburiai išdidūs,
Kitiems palikdami ir skausmą, ir aptemusius namus.

Tik Tu liepsnosi tamsoje šalia galingųjų šviesos fontanų:
Arthur Rimbaud, Lautreamont, John Keats,
Kol sups ironiškos būties lopšinėmis gimtoji žemė,
Neramiai amžių valandai paguldžiusi akis.

kurį kadaise persų poetas apdainavo: ko trokšti tu - n i e k a i , ką tu turi - n i e k a i , kuo gyveni - n i e k a i. Mačernis rašo savo mirusiam draugui laišką: „po to, kai tu mirei, aš nieko žemėj neradau". Tik trumputės gyvenimo akimirkos kaip žiežirbos šviesios pralekia pro šalį, tik kažkur toli palikusi vaikystė yra graži. Tada nebuvo iškilę klausimai, į kuriuos niekaip nesurandama atsakymo, tada dar nestovėta baisiam liūne, iš kurio nėra kelio, tada buvo gražu, lyg sekmadienio popietę miške...

Sunkia rezignacija alsuoja visi pirmieji jo eilėraščiai. Tačiau jis trokšta dar kažkur veržtis, trokšta dar didesnės kančios, kad pamatytų, kas yra už jos. Jis meldžia gyvenimo:

Būk, gyvenime, man neteisingas,
Būk versmė patyrimų karčių,
Ir sunkių pralaimėjimų ringas,
Iš kurio grįščiau pilnas žaizdų, —

Bet būk didelis ir vienkartinis
Pažymėtas didžiųjų kančių,
Skausmo platumos-mano tėvynė,
Jas išplėsk begalybėn, meldžiu.

Sūkury nuolatinės kovos
Niekada palankiai nešypsoki
Ir nuo laimės laikyki atokiai.

Man neduoki draugų, mylimos,
Švelnumu jie mane pražudys!
Mirsiu aš, mirs kovos troškulys!

M. Menčinskas • Skausmas

Šita kančia jau neša gyvenimo pilnumą ir prasmę. Poetas nėra saturniškasis žmogus, gimęs po tamsiais ženklais. Jis mato gyvenime ir džiaugsmą ir ieško jo šaltinio.

Kančia yra šita paslaptingoji versmė, nes gyvenimas niekada nėra didesnis, laimingesnis, kūrybingesnis kaip kančioje. Ateina džiaugsmo spalvos, gimusios skausme. Ir kaip Čiurlionis, kaip Beethovenas, kaip Romain Rollandas gieda jis apie džiaugsmą, kurį pasiekia žmogus, perėjęs kančią. Jis kalba apie dukrytę, paprastais žodžiais, tačiau tarp jų jauti didelį vidaus pasaulį kaip J. Aleksandriškio „Rately". Ir nebežinai, ar čia daugiau skausmo, ar džiaugsmo. Čia plazda nuotaika lyg Mišių misterijoj per pakylėjimą. Tai yra Mačernio poezijas viršūnės.

Žmogus dabar jau yra didelis ir galingas. Jis nugalėjo kančią ir suprato gyvenimo paslaptis. Čia iškyla Mykolo Angelo Dovydas kaip žmogaus garbinimas, žmogaus, kuris yra įtikėjęs savo jėga:

Jis laisvas išdidus viršum pasaulio stovi.
Ir nenumaldomos kūrybos pavergtoji
Gamta, kaip jo nemirštančios garbės
šventovė,
Jį vieną garbina, suklupusi prie kojų.

Ir to naujo, iš skausmo gimusio pasaulio karalius yra poetas, nes jis daugiausia liūdesio žemėje pakėlė, „nes jo širdis šiandien už miliardus plaka". Jis yra „vienintelis karalius, jo akyse regėti dideli sapnai ir ateities pasaulio formos idealios".

Proto pergalė prieš neramią širdį yra šio džiaugsmo viršūnės. Nun kviečia poetas draugus, pasipuošus lapais ąžuolų, sueit ir siaust, nes „džiaugsmo dievišką saldybę paragauja vien tik tas, kas išmoksta momentą suprast".

Lyg pasenęs, daug pergyvenęs žmogus, Mačernis pradeda juokauti, kaip ir kitas žemaitis-vyskupas Valančius. „Velnių" triolete poetas groteskiškai sustato žmogų ir velnią, kurie pasikeičia savo rolėmis. Seniau buvo daug velnių, kurie norėjo sielą pirkt žmogaus, bet maža buvo ją parduodančių. Dabar pasauly yra daug žmonių už laimės valandą parduot save, kitus ir visaką sutinkančių, tik... nebeliko žemėje velnių. Humoro siūlelis, užsimezgęs jo skausmo viršūnėse, kaskart ryškėjo ir, atrodo, ateity jis būtų išaugęs į didesnę giją.

Visu aštrumu Mačerniui iškilo ir formos problema. Kurti! Bet kaip?! Ar išsakyti tiesiog savo pergyvenimus, ko siekia modernioji poezija, ir, gal, atsidurt prie „Keturių vėjų". Tačiau mūsų pergyvenime daug chaoso. Ir čia jo protas atsistojo sargyboje. Kai ateina proto kontrolė, grynoji emocija sutramdoma ir transformuojama į vaizdą. Nuo pat pirmųjų jo eilėraščių, kur gyvai plazda emocija, ateina stiprūs vaizdai, kurių Mačernis sąmoningai ieško. Jis net vedamąją mintį paremia vienu vaizdu. Mirtį jis pavaizduoja kaip Toreadorą, žmogų žemės valdovą kaip Mykolo Angelo Dovydą. Taip pastatytas eilėraštis giliau įsminga į skaitytoją ir aštriau išreiškia idėją.

Pirmieji ketureiliai, „Vizijose" įsidriekę gana ilgomis eilutėmis, kaskart įgauna klasiškesnę formą. Jis siekia medžiagos kondensavimo, kad kiekvienas vaizdas būtų apvalytas nuo šiukšlių, o eilėraščio emocija būtų ištyrinta. Mėgdamas vaizdu paremti savo idėją, jis prieina prie sonetų formos. Tai nėra koks nors atsitiktinumas, bet savaimingai išplaukęs reiškinys, nes sonetas, duodamas pirmoje dalyje vaizdą, antroje autoriaus refleksiją, atitiko jo dvasią.

Jungiant tuos du elementus, reikia daug architektūrinio sugebėjimo. Ir čia jis puikiai suprato savo uždavinį. Kaip Edgar Poe poezijoj matematiniu tikslumu apskaičiuojamas kiekvienas eilėraštis, kiekvieno žodžio vieta. Pats juokdavosi dažnai, kad jo eilėraščiai esą matematiniai uždaviniai. Tokiu keliu einant sukariama plieninė eilėraščio konstrukcija ir vidinė logika.

Kai dramoje Ibsenas ar Strindbergas galėjo matematišku apskaičiavimu spręsti savo uždavinius, tai poezijoj yra pavojaus nukrypti į sausą vaizdą, idėjos išreiškimą. Tik Mačernio stiprį vidaus įtampa prasiveržė per šią geležinę konstrukciją ir suteikė eilėraščiui gyvybės.

Bet Mačernis žavisi abstrakčiom problemom, skverbiasi į filosofiją, o tuo tarpu tiesioginis emocijos ryšys su gyvenimu mažėja. Čia prieina jis prie tokių eilėraščių, kur klesti vien abstrakcija. Ir šiaip visoje jo poezijoj apstu abstrakcinių posakių bei vaizdų, pvz., i l g e s i o g ė l ė , d i e v i š k a s i s N i e k a s , n u r o d o B e g a l i n į ..., r e i k i a m o m e n t ą s u p r a s t i , e r d v i ų s i m f o n i n ė l o p š i n ė. (Tą lopšinę jam giedojo skriedamos metematiškai taisyklingose formose žvaigždės.) Kai kur jam pasisekė sušildyti abstrakcijas, kai kur jos paliko šaltos. Ar jos padės poezijai išsilaikyti, dar mes pamatysime, o gal liks tie eilėraščiai, kur jis kuo mažiausiai filosofuoja. Pats jautė, kad jo emocinė įtampa, besiskverbiant į filosofiją, slūgsta. Jis stovi kryžkelėje: poezija ar filosofija? Dijoniziškasis meno supratimas jo nepatenkina. Jis žavisi Milašiaus filosofine poezija ir nuolat svyruoja, kur eit. Ir kur

jis būtų pasukęs? Pats savo ateitį jis matė, kaip kartą išsitarė, tautos filosofo rolėje, kurioje jis praskleistų žmonėm kelius.

Spręsdamas eilėraštį kaip uždavinį ir kaip Horacijus reikalaudamas vidinės vienybės, Mačernis pastato žodžiui didelius reikalavimus. Jis kuria poetinį žodyną. Kur reikia jo nuotaikai žodžių, ten jis net pats nusikala, pvz., „židiny maža ugnelę g ū r i". Žodžio jis ilgai ieško ir dėl jo grumiasi, nes kiekvienas turi atitikti savo tūrį ir surasti eilėraštyje savo vietą. Pavyzdžiui, jis vaizduodamas gaivališką pavasario atėjimą, ne tik padaro sakinį, šokantį iš eilutės į eilutę, iš posmo į posmą bet ir žodžiui duoda tą pačią neramią jėgą.

Medžių pumpurai pilki p o š k ė d a m i d u s l i a i
Aižėja ir skleidžiasi gleivėtais lapais
Ir toli aplinkui n i r t u l i n g a i kvepia.

Didžią žodžio paskirtį savo poezijoje jis išsako eilėraštyje „Žodis žodžiams":

Nauji ir negirdėti žodžiai naujame cikle
Rikiuokitės sonetų eilėse paradui
Ir pro skaitytojų tribūną eisena eiklia
Praeikite. Jus mylintis poetas veda.

Jums rimų — sąskambių simfoninis orkestras gros
Aiškaus ir lengvo ritmo melodingą maršą,
Žygiuokite šauniai. Jus lydi vidury minios
Save užslėpę žvilgsniai kritikų nemaršūs.

Praeikit pilna apranga, sutankinę gretas,
Kiekvienas su ryškiu, charakteringu veidu,
Tada pasaulis jūsų tikrą paskirtį supras.

Nauji ir negirdėti žodžiai, aš kreipiuos į jus!
Sau pasirinkę kelią klasišką, neklaidų,
Mes turim užkariaut naujus poezijai plotus.

VIZIJOS IR METŲ SONETAI

Statant tokius didelius reikalavimus poezijai, atrodo, kad kūryba neturėtų būti gausi. Tačiau iš jo paliktų eilėraščių susidarys iki aštuoniasdešimt.

Gimnazijoj, 1938/39 metais jis pradeda savo didžiausią kūrinį „V i z i j a s", kurių planas galutinai išryškėja Kaune 1939 metais rudeny ir kurias baigia 1942 metais vasarą.

Įžangoje poetas sėdi savo tėviškės namuose, kur baigia židinys kūrentis, kur ateina vakaras šiurpus, ir jis dar tampriau uždaro duris, kad niekas neįeitų į jo kambarį. Ir čia jis mato septynias vizijas, žmones einančius iš kartos į kartą, mato prosenelius ir senelius, idealųjį grožio ir skausmo gyvenimą . . .

Pačios vizijos prasideda ramiais spalvotais dienos peisažais, nuotaikingais namais. Čia ateina ir jo senolė, praskleisdama jam daugelį gamtos paslapčių. Ketvirtoj vizijoj staiga prasimuša mirties problema. Pro langus praskrenda didelis tamsus klajoklis paukštis, mesdamas šešėlį ant žaidžiančio vaiko. Poetas reflektuoja į save ir pradeda mąstatyti apie būtį ir mirtį. Vėliau jis, grįžęs iš daugelio klajonių, sutinka vėliakos senutę ir kalbasi su ja. skundžiasi jai, kad gyvenime nyku, kad yra daiktų, kurių prasmės negalima suvokti, O senelė jam ramiai atsako, kad ji nieko nesupratusi, ką jis kalbėjęs, bet tačiau tai buvę gražu. Tarp filosofijos, kuria jis nori aprėbti gyvenimą, tarp skausmo čia pasigirsta kažkokio džiaugsmo gaidos. Septintoji vizija apie karalių gėlę yra lyg triumfas, poeto triumfas. Jis randa laukuose retą gėlę, kuri vadinasi Karalius, ir ją parneša namo. Susirinkusi gentis drauge puotauja ir jį, poetą, kuris tiek daug liūdesio pakėlė, sutinka kaip karalių. Jis yra tas karalius žmogus, perėjęs skausmo jūrą ir gimęs džiaugsme. Jis yra poetas, įprasminęs kartų kartų troškimus ir vizijas.

Pabaigoje vėl grįžtama prie užsidarusio kambaryje poeto. Jau naktis. Jau užgesusi ugnis — jo jaunystė, jo gaivališkas troškimas žmogumi ir žeme. Tačiau jis iš sunkios nakties mato gimstantį rytą, baltus kaip svajonės kelius, kuriais eina nauji žmonės. Žemė vėl graži tvirta, ašarom kaip rasom išsipraususi. Ir eina žmonės, įtikėję gyvenimu, ir kelias dunda.

Gaivališka emocija čia įsiveržia į originalius sultingus vaizdus. Čia jo protas nuolatinėj pusiausvyroj su tuo jausmu, kuris siūpteli gaivios nuotaikos, virpuliuojančių šviesų.

1940 — tų metų rudenį pradeda rašyti „M e t ų s o n e t u s". Jis neturi tikslo apdainuoti specialiai metų gamtos „M e t ų s o n e t a i" apima tik eilėraščius, parašytus metų būvyje. Jie turi šiuos ciklus: rudens, žiemos, pavasario ir vasaros. Kiekviename cikle jis projektavo duoti po dvylika sonetų, greit jie išauga iki 24, o praktiškai net ir dar daugiau. 1944 metų audringą vasarą jis užbaigė šiuos sonetus. Juose randame daug gamtos gabalėlių, daug neramios nuotaikos ir didelio tragizmo ir nuotaikingų subtilių paveikslų, kur gėlės kaip oriento pypkininkai kvepia. Rudens sonetai sutelkė jo pesimizmą ir tragiką, o galų gale mirštančioj gamtoj jis žmogų užvožia stiklinio karsto viršum. Ateina žiema su savo monotoniškom spalvom, kai kur dar prasiveržia sunkūs tonai ir lyg pavasario nujautimas atsišaukia toli slaptas džiaugsmas. Jis ir vėl mato gyvenimą didį, iš skausmo gimusį. Vidinė sonetų jėga, taip staigiai išsiveržusi pirmame cikle, kas kart pulsuodama leidžiasi. Geriausiai jam yra pasisekę rudens ir žiemos sonetai, silpniau pavasario, ir dar silpniau vasaros.

Jis eilėmis rašė ir savo filosofiją, pažiūras į istorijos filosofiją, religiją. Eilėm buvo pradėjęs ir vieną poemėlę. Proza teparašė tik vieną dalykėlį: „T u š t y b ė s k r a u t u v ę". Paskutiniu laiku projektavo filosofinę dramą.

UŽMIGO VIENIŠAS GIRIŲ KARALIUS

Miškas buvo jo namai, antikinė giria, kur jis it senas vilkas slankiodavo, išsižiūrėjęs savo degančiom akim į būtį. Jis ten buvo lyg koks karalius, žinąs savo karalystės paslaptis ir turtus. Ir ne saulėtoj miško aikštėj, kur šokinėja kiškiukai, jis atsigulė ir užmigo. Sunkiai kaip aukščiausias girios medis kovodamas su audrom jis krito ir palūžo. Ir bus giria vieniša, ir neišeis iš jos pasipuošęs lapais Karalius Lyras . . .

Jis mirė, daug palikęs ir dar daugiau žadėjęs. Mūsų jaunoje literatūroj jis nušvito kaip nauja stipri žvaigždė. Mes dar negalime nustatyti, kur Mačernis įsispraus į mūsų literatūros istoriją. Savo metais jis priklauso prie jauniausios kartos ir savo ideologija — taip pat.

*

Naktis. Aš mastau apie tave, mielas mano drauge. Mes perėjom sykiu gražų ir sunkų kelią. Mąstau apie prasmę ir kovą. Ar tikrai ateis pavasaris, gražus kaip dievas jaunas ir jo kūną kvepiantis lietus nuplaus ir pribarstys plaukus vos pražydusių žiedų. Ar tikrai nuplėš debesų skaras? O gal žmogus kniubs ir neatsikels . . .

Aš girdžiu: ateina žmogus naujas, ašarom kaip rasom nuplovęs žemę. Jis eina tvirtu žingsniu.

Ir vainikas bus ant tavo kapo — mūsų kova už naują žmogų, kuris nešasi vėją ir saulę, nubloškia dulkes nuo veidų, išmeta senus lizdus ir išdžiovina visus kelius . . .

Paulius Jurkus

Edgar Poe

ELDORADO

Pasipuošęs, smagus,
Kunigaikštis šaunus
Saulės karšty, šešėlių kaskadom
Jojo priekin ilgai
Ir dainavo linsmai
Ir ieškojo šalies Eldorado.

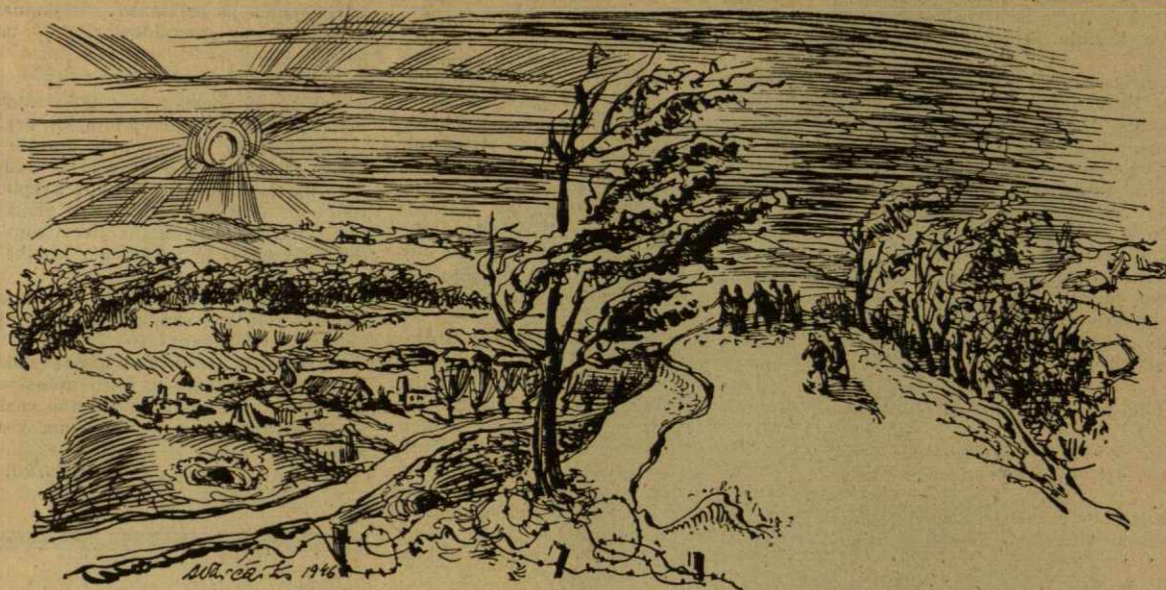
Bet paseno jisai
Ir šešėlių sparnais
Širdį pridengė, kai nesurado
Vietos žemės kraštuos
Nors bent kiek panašios
Į regėtą svajoj Eldorado.

Pasibastęs ilgai
Ir paliegęs visai,
Piligrimo šešėlį terado.
— Ei, šešėli, šįsyk! —
Tarė jis — Pasakyk,
Kur yra ta šalis Eldorado?

— Virš mėnulio kalnų
Ir jo slėnių tamsių
Ten po saulės šešėlių kaskadom
Joki priekin šauniai, —
Jam atsakė tasai, —
— Jei tu ieškai šalies Eldorado.

Išvertė Vyt. M a č e r n i s

1944 m. pavasaris

KAZYS BRADŪNAS

SUGRĮŽIMAS

(POEMOS PROLOGAS)

Aplinkui dykumos po nuorudenio saule,
Degėsių kvapas, duobės, pelenai.
Vien laisvas vėjas lyguma keliauja,
Nebeužkliūdamas sodybų nė tenai,

Kur tiesės girių juosta begalinė,
Kur degė miestai žiburius nakties.
Tik suskamba toli vilkų giesmė laukinė —
Trimitas vargo, bado ir mirties.

Tik paukščiai suklykia aukštoj dangaus kelionėj
Ties vienišąja pasienio kalva.
Tik jos viršūnėje nutilę stovi žmonės,
Ir neplaka, nesuplaka žemės širdis gyva.

Kur ten prie nuokalnių, gojeliais apsisupę,
Tie vienkiemiai seni, kvepėję obuoliais?
Kur ten prie ežero pas ištekančią upę
Bažnytkaimis malonių spinduliais

Visai apylinkei kartų kartoms liepsnojęs,
Vestuvių ir mirties siūbuodavęs varpus,
Kur šimtmečiai žili, bučiavę Dievo kojas,
Su meile žiūrinčio į pievas ir laukus?

Lyg nepažįstamas nykus ir tuščias klonis
Ties vienišąja pasienio kalva.
Ir jos viršūnėje nutilę stovi žmonės —
Ir neplaka, nesuplaka žemės širdis gyva.

Kur baltas vieškelis, kadais į rytus šovęs,
Per visą kraštą skridęs kaip strėlė?
Juo amžiais vaikščiojo vyžotoji senovė,
Skubėjo naujos dienos . . . tik žolė

Ant provėžų ir ant pėdų užaugo,
Ir joks keleivis nejuda keliu.
Joks gluosnis jau pavargusio nesaugo
Nuo šiaurės vėjo ir nuo saulės spindulių.

Tik plynas tolumas kurčia ir begalinė
Gula tyla artėjančios nakties,
Tik suskamba toli vilkų giesmė laukinė —
Trimitas vargo, bado ir mirties.

O paukščiai nuklykė į rudenio kelionę,
Sustingo debesys audringoj bangoje.
Piliakalnio viršūnėje dar tebestovi žmonės
Juodąja vėliava raudonam danguje.

— Eime! — kažkas, tartum pabudęs, sako.
Kažin kas sunkiai pritaria: — Eime! . .
Pakriūte žingsniai leidžiasi be tako
Dusliai gyvąja grandine.

Ir eina jie per žemę išdraskytą:
Linguoja seniai, strėnas lenkdami,
Ir vyrų raumenys, pavirtę į granitą,
Visa, kas liko, nešdami

Sau ant galingųjų pečių, ir žmonos
Su kūdikiais ir vargo ryšuliais,
Pro ašaras matydamos, kaip kloniuos
Linksmai jau rieda paaugliai.

O širdys parneštos ir nuovargy nerimsta —
Ten džiaugsmas ir kančia, kaip upė užtvenkta,
Pralaužus pylimus galingon laisvėn grimsta,
Ten visa apsemia lauktoji valanda,

Ir žadą užima tos lekiančios minutės,
Ir visa vos beapima dvasia . . .
Laukų platybėje nutyla vėjas pūtęs,
Ir pavakario plazdančiam gaise

Po nesuklausomą ir gilią tylą
Rusena rudenio blanki šviesa,
O vėsumos į slėnio dugną pila
Pirmąsias vakaro rasas.

Tai šiaurės rasos vėl jiems plauja kojas,
Šiaurės dangus prasmingas ir tylįs.
Tėvynės ilgesys pakilęs išplasnoja
Iš jų akių į tolimas šalis.

Ir eina jie per žemę išdraskytą:
Linguoja seniai, strėnas lenkdami,
Ir vyrų raumenys, pavirtę į granitą,
Visa, kas liko, nešdami.

Gale varsnų sustoja pailsėti . . .
Čia būta kryžkelės, šakojosi keliai.
Iš čia dažnai į jų sodybas kvietė
Keleivį vartai atkiliai.

O senas kryžius likęs tebestovi,
Ir šventas Jurgis grumias su smaku —
Net šita audra jųjų nenuplovė
Nuo tų liūdnų ir vienišų laukų.

Kas, kad Kančios viena ranka telikus,
Nuplėštas Jurgio apsiaustas plazdąs.
Tai čia buvodavo viltim malda atlėkus,
Viltim pražįsta vėl sunki lazda

Tremtinio grįžtančio į žemę pažadėtą.
Be žodžių vyrai ima kepures,
Ir klaupias moterys į pakelę molėtą,
Į nužydėjusias, sumindžiotas gėles.

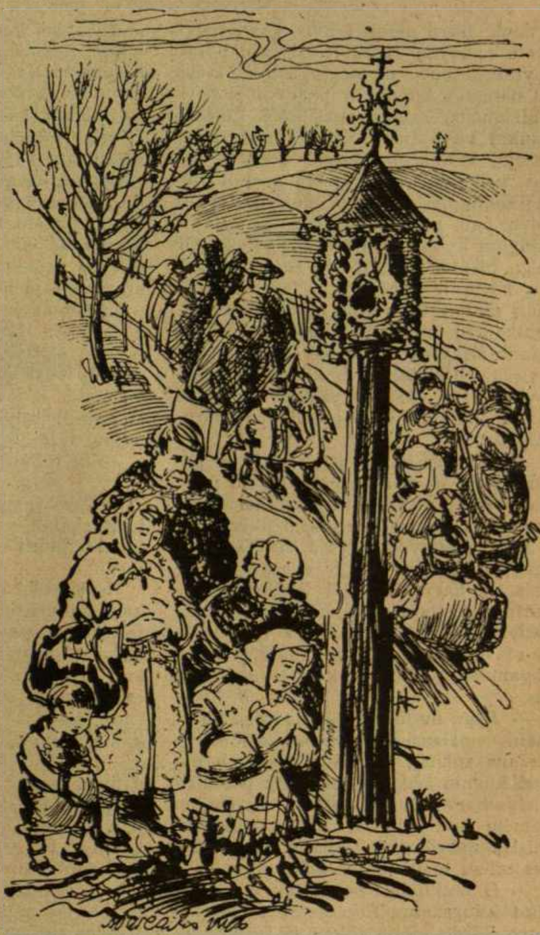
Ir visas kartėlis krūtinėje lengvėja,
Ir net pečių nespaudžia ryšuliai,
Tik sielas paima kažkas ir pakyléja,
Sūpuodamas kaip kūdikius tyliai.

Ir kai kraštais visos plačios padangės
Jau žvaigždės žybčioja tekėdamos lėtai,
Nuo kryžkelės į savo žemę žengia
Kiekvienas jų pailsęs, bet tvirtai.

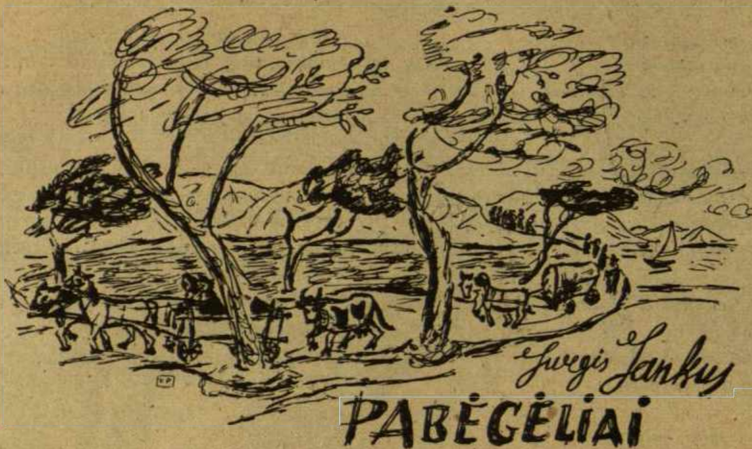
Kai mėnesiena ežeru nutiesia
Sidabro tiltą per užmigusias vilnis,
Prie kiekvienų brangių namų griuvėsių
Užsidega spragėdama ugnis.

Linksma ugnelė be gyvybės tyruos
Prie guolio grįžusių kaip sargė prabudės.
Akys pavargusios, bet taip laimingos, tyros
Gęsta plevenime kažin kurios žvaigždės.

Ir kai mėnulis, perkopęs zenitą,
Žemyn ridenas palengva,
Kai vyturėlis pranašauja rytą,
Po galva suplaka žemės širdis gyva.

Piešiniai A. Vaičaičio

Jurgis Jankus
PABĖGĖLIAI

Saulė buvo netoli laidos, kai Ragnys gavo nakvynę. Plačios Mecklenburgo apylinkės buvo uždengtos pilkai melsvu dangaus kupolu ir pagyvintos besileidžiančios saulės auksiniais šuorais. Laukai buvo tušti. Nebuvo matyti nei artojų, verčiančių tiesias, drėgnas vagas, nei lėtai stypčiojančių paskui bulvių sodinamąja mašina moterų, nors ir buvo pats bulvių sodinimo metas. Po dangum kybojo skaidri, skaidri tyla ir jeigu plentas nebūtų prikimštas bėgančių karių ir pabėgėlių, o tolumoj nebūtų matyti tai vienur, tai kitur besidraikančių tamsių dūmų, ir tarpais horizonte iškylančių keistų juodų stulpų į viršūnę išsiplečiančių kaip milžiniško grybo galva, galėtum pagalvoti esąs po ramiu ankstybo sekmadienio pavasario dangum.

— Papiauk karvę, galėsi taukus pasiimti sau, — pasakė prie Ragnio priėjęs Jovaras plačia tamsiai pilka miline apsivilkęs, platus geltonūsis ūkininkas. Jis iš Lietuvos ligi čia atsistūmė su savo nuosavu vežimu ir nuosavais arkliais. Ir karvė kantriai išlaikė tą pusantro tūkstančio kilometrų, bet šią kelionę baigti atsisakė. Graži, juodmargė stovėjo gale ratų nuleidusi galvą, o iš pamuštų paskutinių kojų tekėjo kraujas.

— Jeigu ne ta vargšė, šiandien būtumėm mažiausia dvidešimt kilometrų viršaus sukorę, — prideda pastebėjęs, kad Ragnio žvilgsnis, nuslydęs per įkritusius karvės šonus, sustojo ties kraujo dėmėm ant pilksvų kiemo akmenų. Pūslės nebeišlaikė. Gaila būtų gyvulio, bet toliau temti tokios nebegali.

— O taukų bus ne mažiau kaip dešimt kilogramų. Taip gerai per žiemą buvo iššerta. Pati vilkau iš lagerio lupynas, kopūstlapius. Per tas tris dienas kelionės, kiek ji čia tesukrito, — iš užpakalio prašneko Jovarienė, smulki, kiniško žvilgsnio moterėlė ir apkabino karvės kaklą, paskum pasilenkė ir prigłaudė veidą prie snukio.

Karvė sunkiai suunkštė ir pakilojo kojas, lyg ieškodama padams minkštesnės vietos, ar norėdama moteriai parodyti, kad skauda.

— Pats užmušti negaliu, — vėl prašneko Jovaras. Namuose reikale nebūtų sunku. Mėsininko niekada nekviesdavau, bet kai tiek laiko kartu išvargom. Rodos, kas čia, tik gyvulys, bet į pačią širdį įaugo. Pagalvok. Ilgai laukti nėra kada. Reikės juk sudoroti, o pats ir taukus norėsi susilydyti.

— O man rodosi, kad gali būti ir penkiolika, — lyg sau kalbėjo Jovarienė, glostydama karvės šonus. Tokių smulkučių kaulų ir senapienė.

Ragnys nieko neatsakė. Jis apsisuko ir, žvilgsnį į žemę įbedęs, nuėjo į daržinę, kur ant šiaudų prėslo kiūtojo jo žmona ir dvi dukterys. Žmona, pro pieninę praeidama, buvo gavusi butelį nugriebto pieno, ir jos dabar gėrė jį užsikąsdamaos duona. Mažoji, septynerių metų Ramutė, buvo nusiavusi kojas. Po pirštais ir po kulnimis pūpsojo didelės pūslės. Vyresniosios dešimtmetės Rytės kojos taip pat buvo pūslėtos. O nuo įvargimo kairioji žemiau riešo patino ir nepaprastai gėlė.

— Aš toliau nebegalėsiu! — skundėsi ji.

— Tėveli, gerk ir tu pieno. Pamatysi, kaip skanu, prašneko mažoji, įpylė iš butelio likutį į savo puodelį ir padavė tėvui.

Jis sunkiai prisėdo ant šiaudų, pakėlė puodelį prie lūpų, sudrėkino jas, ir vėl atgal pastatė. Paskum ištiesė ranką ir atsargiai palietė mergaitės padukq. Toji krūptelėjo iš skausmo ir patraukė kojas prie savęs.

— Skauda! — skausmingai suraukusi kaktą šūktelėjo.

— Matau, kad skauda, — atsidusdamas pasakė tėvas ir, palingavęs galvą pridėjo — Skauda ir man. Bet čia labiau, negu kojas, — parodė ranka į krūtinę. Po valandėlės, žemyn į šiaudus žiūrėdamas, pridėjo:

— Jovaras karvę piauna. Nepaeina jau, kojas pamušė.

Ragnienė gyvai kilstelėjo galvą.

— Ar tuoj? Juk visos mėsos nepasiims, gal galėsim kokį kilogramą nupirkti, vaikai kelinta diena nevalgę nieko stipresnio — tik bulvės ir nugriebtas pienas. Laimė, kad cukraus susitaupiau, bet ir tas baigiasi.

Ji sunkiai pakilo nuo šiaudų ir norėjo eiti, bet vyras vėl pradėjo kalbėti:

— Prašė, kad užmuščiau. Sako, pačiam širdis neleidžia. Atiduoda visus taukus.

— O kiek tų taukų bus?

— Sako, ne mažiau, kaip dešimt kilogramų.

— Dešimt?

— Aš nesvėriau, bet juodu taip sako.

— Tai ko tu gaišti, ar kad kitas?

— Kad ir aš turiu širdį.

— O savo vaikams širdies neturi? Matai, mergaitės kojų nebepaneša. Pakeliui jų juk nepamesi.

— Bet dešimties kilogramų, ar dar daugiau irgi nepanešim.

— Nepanešim, nepanešim, tai nors vakarienę pavalgysim, rytoj pusrytį. Bent porai dienų vis pasiimsim. O jeigu jam pačiam dalį taukų paliksim, tai jis ir mergaites į vežimą paims. Jeigu ne jis, tai kas nors kitas. Bent tą mažytę.

— Kad, mamyte, ir aš nežinau, ar rytoj begalėsiu pasijudinti, — tyliai nuo šiaudų atsiliepė vyresnioji.

Ragnys valandėlę sėdėjo tylus ir švelniai glostė mažosios dukters pūslėtą koją, paskum suvyniojo jas į motinos skaros kampą, atsistojo ir tyliai išėjo lauk. Prie durų stabtelėjo, pakėlė ranką prie veido, perbraukė per akis kartą, kitą ir tada greitai išėjo. Motina ir abi dukterys sekė tėvą. Jos matė sunkius jo žingsnius ir per akis braukiančią ranką. Jaunesnioji duktė staiga apsivertė kniūbsčia ir ėmė kukčioti.

— Ar labai skauda, mažyte? — pasilenkusi ėmė raminti motina, paskum pakėlė šviesią susitaršiusią galvutę ir pasidėjo ant kelių.

— Nurimk valandėlę. Kai gausiu lajaus, ištepsiu kojas, per naktį atleis, rytoj būsi, kaip naujai užgimusi. Kaip stirnelė, galėsi bėgti šalia vežimų, o gal Jovaras ir ant vežimo galiuką pavėžins.

— Man tėvelio gaila, — pro ašaras prakukčiojo mergaitė ir dar giliau įsikniaubė.

Iš daržinės išėjęs Ragnys tiesiai priėjo prie Jovaro ir pasakė:

— Gerai. Duok kirvį, arba gerą trinką!

Jis kalbėjo pro juokus, bet akys žibėjo ir balsas buvo pilnas virpančio duslumo, nuo kurio šiurpas ėjo per nugarą.

Jovaras greitai pasirausė po vežimą ir ištraukė sunkų kirvį ir didelį, duonos riekiamą, peilį. Kirvį padavė Ragniui, o per peilio ašmenis pertraukė nykščiu ir po nosim pratarė:

— Neaštrus!

Paskum garsiai pridėjo.

— Palauk, aš nueisiu pas tą vokietį, gal turės su kuo pagaląsti.

Jis nuėjo, o Ragnys atsirėmė į ratus, pastatė kirvį tarp kojų ir pasuko akis į karvę. Ji stovėjo gale ratų pavargusi, galvą nuleidusi ir, rodėsi, apie nieką nieką daugiau negalvojo, kad tik būtų galima pasilikti čia ir nereikėtų, virvės už įskaudintų ragų tempiamai, skaudamu žingsniu vilktis į nežinią.

Ragnys pajuto, lyg liūdnos karvės mintys jį būtų apsupusios sunkiu miglos debesiu, nuo kurio vėsios drėgmės širdis stingo.

— Na, va, ir yra!

Anapus to debesio pasigirdo smagus balsas, toks tyras ir šlykščiai realus, kad Ragnys krūptelėjo ir pakėlė ranką prie veido, lyg norėdamas apsiginti nuo smūgio, o paskum nusišypsojo: priešais jį stovėjo žemas, platus Jovaras, o rankoje laikė platų blizgantį, atgal lenktą mėsininko peilį.

— Matai, gavau! — kalbėjo jis. Aštrus, kaip skustuvas, negaiškim.

Ragnys paėmė kirvį ir ėmė žvalgtis, kur turėtų būti toji vieta, o Jovaras atrišo karvę ir pasivedė už tvartų, ant lygios, šviesiu gaju žalsvumu išsipylusios vejos. Ragnys nusekė iš paskos.

— Čia bus gerai, — pasakė Jovaras ir sustojo.

Ragnys perbraukė nykščiu per kirvio pentį, ir šiurpulys nubėgo per visą kūną, o kojos per kelius linktelėjo, lyg kas būtų iš užpakalio sudavęs.

Karvė stovėjo priešais, galvą palenkusi, pilna nuovargio, be jokio susidomėjimo aplinka. Net ir šviežia vejos žalsvuma netraukė jos snukio prie žemės, lyg ji būtų toli, toli, kaip vergui laisvė.

Ragnys viena akimirka sukando dantis, kad ant žandų išsivertė raumenų virvės, švystelėjo kirviu ir tvojo karvei į tarpragį, bet ji tik krūptelėjo, plačiai išskėtusi pirmutines kojas, stipriai, stipriai įsirėmė į siūbuojančią žemę ir didelėmis baltomis akimis pažiūrėjo į Ragnį. Ragnys taip pat pajuto po kojų svyruojant veją. Metė žvilgsnį į šalia stovintį Jovarą, ir jo širdį suspaudė nepaprastas gailesis. Jis vienu akimirksniu panoro nutraukti karvės nelaimę, kuri jam pasirodė nepalyginamai didesnė už jo paties, iškėlė kirvį aukštai viršum galvos ir dar kartą tvojo į tarpuragį.

Jis matė, kaip palinko karvės priekinių kojų keliai, kaip ji ištiesė galvą, lyg norėdama pauostyti dulkėtus Ragnio batus, bet bejėgiškai padėjo ją ant žemės, gailiai sumykė ir sunkiai nuvirto ant šono.

Ragnys pajuto virpančioj rankoj nepakeliamą kirvio sunkumą, paleido jį žemėn, o pats apsisuko ir nuėjo.

Gelsva didelė saulė stovėjo ant tamsaus miško viršūnių, oras, pievos ir laukai buvo pilni lengvučio šilkinio gelsvumo, o iš įšildyto kiemo grindinio garavo pavasario šiluma. Bet Ragnys nesustojo ir į nieką neatkreipė dėmesio. Jis įėjo į daržinę ir valandėlę prie durų sustingo. Dešinioji ranka nervingai sukino švarko sagą. Jaunesnioji duktė gulėjo šalia motinos ir miegojo, o vyresnioji, rankas po galva susidėjusi, žiūrėjo į čiukurą, kur žmėšeliavo smagūs auksiniai besileidžiančios saulės zuikučiai. Ragnys peržengė per slenkstį, atsigulė šalia dukters ir įsikniaubė į šiaudus. Sunki gėda suspaudė širdį, ir jis negalėjo pakelti akių nei į žmoną, nei į dukteris, o rankos atrodė gličios ir lipnios, lyg būtų įmerkęs jas į glitų purvą. Nejučia paėmė saują šiaudų ir pradėjo jas šluostyt.

Valandą buvo tylu, paskum Ragnienė atsikėlė ir tyliai išslinko pro duris.

Jau ėmė temti. Vyresnioji duktė irgi miegojo. Drėgna vakaro vėsuma pripildė daržinę. Naktis žadėjo būti šalta. Ragnys vyresniąją apklojo žmonos paltu, ant kojų užvertė glėbį šiaudų, mažąją pasiguldė šalia savęs ir susuko į paltą.

Tyliai čirkštelėjo daržinės durys, sušnarėjo šiaudai. Ragnys pakėlė galvą.

— Taukų nė kruopos! — išgirdo prislėgtą žmonos balsą, — o mėsos neduoda. Sako, nebuvo sulygta. Ir pinigų neima. Prašo kokio drabužio ar auksinio žiedo.

— Neduoda?! — pašnabždom bet kietai atsiliepė Ragnys. — Palauk, aš jam ir drabužį ir auksą...

Per jį siūbtelėjo karšta banga, net akyse pasidarė raudona, ir jis, numetęs paltą ant mergaitės, pakilo, bet tuo tarpu pajuto šaltą žmonos ranką ant kaklo.

— Nesijaudink, tegu. Tegu Dievas jiems lengvesnę dalią skiria, — sušnabždėjo, ir jis pajuto ant savo veido drėgnas jos ašaras.

Ragnys nieko neatsakė ir iš vietos nepasijudino, tik uždėjo ranką ant žmonos pečių ir stipriai prie savęs prispaudė, o po valandėlės sušnabždėjo:

— Gulkim. Rytę užklojau tavo paltu. Gulk prie jos. O iš kitos pusės paguldysiu Ramutę. Visiems krūvoj bus šilčiau.

— Bet tu dar nevalgei, — atsiliepė žmona. — Aš paduosiu. Nors žiupsnį zukraus suvalgyk. Juk ir tu nebetoli beeisi.

— Rytoj. Dabar nebegaliu, rytoj... — pašnabždėjo ir nuėmė ranką nuo žmonos pečių. Ramutę pasiguldė tarp savęs ir Rytės, o ant viršaus dar priverté šiaudų. Jos abi ramiai ir lygiai šnarpštė, tik Ramutės rankos tarpais konvulsingai suvirpėdavo, o iš jos mažo, lieso kūnelio garavo liguistas karštis.

Motina nemiegojo. Iš nelygaus jos kvėpavimo Ragnys suprato, kad ji tebeverkia. Jis jutо jos skausmą, bet nieko negalėjo padėti, tik širdy juto begalinį dėkingumą, kad ji neleido jam pakilti ir išeiti.

Kai Ragnys pabudo, pro stogo ir pastogių plyšius švietė diena. Jis ir nepabudo, bet buvo pažadintas neaiškaus stuktelėjimo, tačiau daržinėj nieko nebuvo. Pakirdo ir Ragnienė.

— Kas čia? — paklausė ji staiga pakėlusi galvą, ir jos akyse stovėjo siaubas. Kažkur lauke tarškė trumputės automatinių ginklų salvės. Plentu dūzgė mašinos ir dardėjo vežimai, o kieme buvo girdėti neramūs balsai.

— Tu auk mergaites, o aš bėgu pažiūrėti! — pasakė Ragnys, pašoko ir išbėgo.

Vidury kiemo stovėjo pakinkyti Jovaro arkliai. Jis skubino ir krovė į vežimą patalynę. Šaudymas ėjo iš anapus lauko, kur ryto rūke dulksvėjo pilki krūmokšniai. Už jų kilo juodi dūmų debesys.

— Skubi? — pasakė, priėjęs prie Jovaro. — Kas čia ištikrųjų atsitiko?

Tas pakėlė galvą, trumpai mostelėjo miško pusėn ir trumpai mestelėjo:

— Juk pats matai.

Ragnys grįžo daržinę. Rytė jau buvo apsiavusi, o mažąją motina baigė auti. Ji pakilo, žengė kelis žingsnius, suklupo ir pradėjo verkti. Paskum pamėgino eiti ir vėl atsisėdo.

— Negaliu paeiti! — tyliai sudejavo.

— Na kaip nors, gal išsieisi, — ragino tėvas.

Mergaitė vėl atsistojo, įsikibo į motiną, išėjo pro duris ir vėl susitūpė. Tėvas žiūrėjo į plonytes dukters kojytes, kurios dabar atrodė tokios suklypusios ir tokios trapios, jog rodėsi, kad tuoj sulūš, valandėlę pamąstė, pasvyravo, lyg norėdamas po kuprinės našta virsti, paskum priėjo prie bebaigiančio tvarkytis Jovaro.

— Žinai, prieteliau, pavėžink mano mažąją dukterį.

— Pavėžink... Juk matai, kad vežime vietos nėra, — trumpai atsakė tas.

— Na kaip nors. Juk vargšė septynerių metų mergaitė per tris dienas nuėjo daugiau, kaip šimtą kilometrų, kojos sutino, visiškai nebepaeina.

Bet Jovaras nė galvos nepakėlė ir nieko neatsakė. Jis skubino ir tvarkėsi vadeles, o Jovarienė jau sėdėjo ant vežimo ir rūpestingai kamšėsi skara.

— Mergytė kaip šiekštelis, kiek ji tesvers... Arkliai nejus, kad kas ant vežimo sėdi.

— Ar nieko nepalikom? — vietoj atsakymo Jovaras paklausė žmoną.

— Nieko, nieko, tik tu greičiau tvarkykis. O tai bus per vėlu. Matai, kad jau čia pat.

— Nagi nors žmogaus širdį turėk, — dar ramiai, bet virpančiom lūpom šnekėjo Ragnys.

— Bet Jovaras suėmė vadeles ir pasistojo lipti ant vežimo. Tada Ragnys kietu balsu šūktelėjo žmonai.

— Nešk čia mergaitę! Už dešimt kilogramų taukų vaiką gali pavežti.

Motina pašoko su dukteria, o Ragnys žengė jos pasitikti, bet Jovaras sukirto arkliams po botagą, vežimas sugirgždėjo ir pašoko iš vietos. Iš kiemo pakalnėlėn arkliai pagavo risčia ir išlėkė į gatvę.

Ragnys pabėgo kelis žingsnius iš paskos, paskum sustojo ir, į žmoną atsisukęs, pasakė su giliu priekaištu.

— Kam tu mane vakar sulaikei? Gal būčiau jam rupesčius sumažinęs.

— Tu? — pasakė žmona ir krūptelėjo. Prieš ją buvo nebe jos vyras, bet kietas žibančiom akim, balto marmuro veidas.

Toli padrioksėjo šūvis, ir dideliu lanku, pilksvai melsvą dangaus ramumą rėždamas, nušvilpė sviedinys. Po to kitas, trečias. Ramutė nebeverkė. Ji sėdėjo vidury kiemo po savim parietus kojytes ir didelėm, pilnom nuostabos ar baimės akim, žiūrėjo į tėvą. O jis iš lengvo atsegė kuprinės diržus, ir ji, kaip nereikalingas daiktas nukrito ant kiemo. Paskum pasilenkęs išėmė mai-

KŪRYBOS PASAULY

Anna Kaškina - Öpik

ESTU LITERATŪRA IŠEIVIJOJE

Žymiausieji estų rašytojai ir poetai šiuo metu yra Švedijoje, kur jie rodo gyvą veikimą. Ten pasirodė visa eilė jų veikalų, čia, deja, iš jų iki šiol į mūsų rankas nėra nė vienas patekęs, todėl turėsime tenkintis tik tomis žiniomis, kurios buvo atspausdintos Švedijoje ir anglų bei amerikiečių zonose pasirodžiusiuose estų laikraščiuose.

Prieš pradėdami savo apžvalgą, pirmiausia kelis žodžius turime skirti *Dr. Oskaro Kallas* atminimui, kuris, sulaukęs 77 metų amžiaus, 1946 m. sausio 26 d. mirė Stokholme; ten jis pabėgo 1944 metų rudenį su savo žmona rašytoja *Aino Kallas*, dukterimi ir sūnumi, kai tuo tarpu antras sūnus ir duktė žuvo 1941 metais Estijoj per katastrofą.

Dr. O. Kallas yra pirmas estų tautosakininkas, gavęs specialų išsilavinimą. Savo dizertacijos darbui pasirinko monografiją apie estų liaudies poezijos pakartotines dainas. 1893 ir 1901 m. Dr. Kallas surado seniausias estų sodybas; jis taip pat Anglijoj, kur iki 1934 metų ėjo estų pasiuntinio pareigas, atspausdino visą eilę straipsnių apie estų liaudies poeziją. Dr. Kallas taip pat, kaip minėjau, yra daug nusipelnęs, kaip liaudies kūrybos renkamojo darbo organizatorius. Specialistai jo surinktą medžiagą brangina kaip vertingiausią po Dr. Hurto rinkinių.

Dr. O. Kallas daug prisidėjo ir prie svarbiųjų institutų kūrimo, pvz., prie estų liaudies muziejaus etnografinio skyriaus, prie senienų bibliotekos, Estų literatūros draugijos; jo įnašas reikšmingas ir į estų mokslinės literatūros bibliografiją. Kadangi Dr. O. Kallas studijavo Suomijoje, su kuria jį rišo visa eilė įvairiausių ryšių ypač per jo žmoną, suomių mokslininko Dr. Julvaus Krohno dukterį, jis kiek galėdamas stengėsi tuos santyklus su Suomijos dvasiniu pasauliu išlaikyti gyvus ir nuoširdžius.

Aino Kallas Suomijoje, šalia visos eilės kitų dalykų, pasirodė 1945 metais išleisti atsiminimai, išspausdinti pavadinimu „Bendrakeleiviai ir praeiviai".

Augusto Gailičio, kuris lietuvių skaitytojams turėtų būti pažįstamas savo romano „Tomas Nipernaadis" vertimu, Stokholme „Orto" leidykloj pasirodė naujas romanas „Liepsnojanti širdis". Apie jį Artūras Adsonas Švedijoje leidžiamame estų laikraštyje „Eesti Teataja" taip atsiliepia:

„Šis veikalas yra kilęs mūsų respublikos auksiniais laikais, kur klestėjo tokia taika ir tokia gerovė, jog ne vienas galėjo į valias daryti, ką tik norėdamas, — ir čia prieš skaitytojo akis iškyla Taavedo Rabaraudo tipas arba fantomas, kurį norint tiksliau apibudinti, tektų pasakyti jog viršum jo galvos jauti skrajojant senojo Poltergio iš „Nipernaadžio" dvasią. Taavetas Rabaraudas yra savo rase tyriausias Gailičio smegenų ir nuotaikos kūrinys. Savo brutalumu ir pagyrūno tauškalais Rabaraudas nori paslėpti savo širdį, graužiamą liūdesio, nes jo iš teisėtos moterystės kilę vaikai yra niekam verti niekadariai, o tuo tarpu nesantuokinis sūnus yra tapęs įžymiu muziku ir profesorium Taline."

O Augustas Mälkas Švedijoje atspausdino savo naują romaną iš estų pabėgėlių gyvenimo, pavadinęs jį „Nakties paukščiais". Vieno estų laikraščio bendradarbiui, kuris, išsikalbėjęs su autorium, teiravosi, kaip buvo minimas veikalas parašytas ir kodėl tokiu vardu pavadintas, A. Mälkas davė tokį atsakymą: „Man teko aplankyti Švedijoje arti 30 pabėgėlių stovyklų, kur aš turėjau progą pažinti jų gyvenimą ir kiekviename žingsnyje mačiau bėglių nuotaikas; tokiu būdu manyje kilo noras tatai įamžinti." Į korespondento klausimą, kodėl tam savo romanui pasirinko „Nakties paukščių" vardą, autorius atsako taip. „Aš ir pats jaučiausi vienas iš tų, kurie turėjo tamsoje bėgti ir laukti, kada išauš rytas, tačiau geriausią atsakymą į šį klausimą duoda pati knyga, kurios 243 puslapyje apie tatai taip bylojama. „Dažnai jie skrenda rudens naktimis pavieniui arba būriais kur nors per tamsą. Pajūrio gyventojai nežino, kas tai yra, jie tik paprasčiausiai sako, kad tai yra nak-

---

šelį cukraus, mergaitės kojines, marškinius, susikišo į kišenes, paėmė Ramutę, pasisodino ant pečių ir pasakė:

— Eisim. Reikia išbandyti viską, kad paskum nereikėtų priekaištų daryti.

— Tai ar mane visą laiką ir neši? — paklausė Ramutė.

— Kol tik reikės. O tu gal kada atsiminsi, kad tėvas tave į laisvę ant kruvinų pečių išnešė.

Pasakė, suspaudė karštą dukters rankutę ir pasuko į vartus. Iš paskos ėjo motina ir Rytė. Mergaitė šlubavo. Su kiekvienu žingsniu sutinusi koja diegė, lyg būtų pilna adatų pripilta, bet jį nesudejavo.

Tarpuvartėj Ragnys atsisuko. Jis vėl šypsojosi. Kai prisiartino žmona su dukterim, paėmė žmoną už rankos ir tarė:

— O vis dėlto dėkui tau, kad vakar sulaikei. Dabar širdy švaru, kaip saulėtą rytą.

Ir jie išėjo į lygų plentą. Ilgą ir begalinį, kaip bedalio vargas.

Užpakaly tetarškėjo trumpos kietos automatinių ginklų salvės, pro šalį dundėjo mašinos, šarvuočiai ir pabūklai, o toli prieky suko ratus plačiai sparnus išskėtę naikintuvai ir leido trumpas patrankėlių salves į užsikimšusį plentą.

— Kaip tikri Lietuvos gandrai: ir ratus suka ir snapais kalena, — pratarė Ragnys, o žmona sunkiai atsiduso, ir jam nejauku pasidarė, kad į galvą atėjo tokia lengvabūdiška mintis.

(Piešiniai V. Petravičiaus)

ties paukščiai, ir viskas. Kai kurie iš jų, pavargę pakeliui, nuleidžia sparnus ir krinta į jūrą. Kiti atsimuša į apsviestą švyturio stiklą, nukrinta rytą ant žemės ir lieka ten gulėti, nebeįstengdami irtis toliau. Tačiau, kas išlieka gyvas, tas skrenda tolyn — vis pirmyn ir pirmyn . . ."

1946 metų sausio mėnesį pasirodė A r t ū r o A d z o n o parašyti atsiminimai „K e t u r i m a l ū n a i", apie kuriuos „Välis-Eesti" recenzentas taip atsiliepia: „. . . trumpai suglaudus, tenka štai kas pasakyti: kaip žmogus pasilsi dvasia, kada tokiais nervingais laikais gali bent kelias valandas užsimiršti ir pasinerti į tuos praėjusius laikus, kur žmogus „buvo saugojamas nusistojusios tvarkos, pastovių sąvokų ir įstatymų globos skydu, ir prisiminti, kaip gyvenimas kadaise buvo toks paprastutis ir vis dėlto toks puikus, o dangus toks maloningas."

B e r n h a r d a s K a n g r o išleido naują rinkinį idiliškų eilėraščių su paties autoriaus piešiniais, kuriuos pavadino „S e k m a d i e n i s".

Estų belestristų serijinių leidinių leidėjai išleido M a r i o s U n d e r eilėraščių rinkinį, kuriame, be visos eilės jau žinomų, skaitytojų pamėgtų eilėraščių, yra įdėta taip pat naujų, parašytų jau ištrėmimė.

Estų ir švedų kalbomis išleistas naujas A i n o K a l m a u s (E v a l d o M ä n d o) romanas „P e r a n k s t i a t ė j o n a k t i s". Apie jį „Eesti Teataja" recenzentas Simonas Obergas rašo: „Tai yra gyvenimas nedidelės tautos tarp dviejų okupacijų, kur autorius vaizduoja žmonių sambūrį, kovojančių kasdien su prievarta ir spaudimu, kol galų gale jie turi pabėgti per jūrą. Čia ypačiai iškeltas jų ryžtas ir valia neparduoti laisvės, jų nepasidavimas spaudimui, kad ir kažin kur jis eitų . . ." O toliau: „Mändo knygą tenka tik sveikinti. Daug laukia, kada pasirodys jo naujas veikalas. Kai kas piktinasi tuo, kad jis atviriausiai šneka apie tokius dalykus, apie kuriuos verčiau reikėjo tylėti. Tačiau toks nepasitenkinimas neturi nė mažiausio pagrindo."

Neseniai į Stokholmą atvyko rašytojas J u h a n a s J a i k a s. Prieš subyrant nacių režimui, jis buvo prisiglaudęs Tirolyje, kur jis, nepaisant pairusios sveikatos ir sunkių medžiaginių gyvenimo sąlygų, vis dėlto parašė tomą eilėraščių, kuriais vaizduoja gyvenimą tėvynėje ir svetur. Jis taip pat paruošė planą naujam romanui, kuriam išbaigti autorius iki šiol neturėjo nei ramybės, nei kitų reikalingų sąlygų.

Šiuo metu gyvena prisiglaudęs Švedijoje ir prof. G u s t a v a s S u i t s a s, vienas iš mėgstamiausių estų poetų. Tėvynėje jį 1944 metais ištiko skaudus smūgis, kai per oro puolimą Tartu mieste supleškėjo visa jo iš 8.000 tomų susidėjusi biblioteka su visais rankraščiais.

Estų pasaulinė leidykla New Jorke neseniai išleido naują K a r l o A r t - R a m o n o knygą „T a r p d v i e j ų u g n i ų". Autorius šiuo metu dirba konsuliarinėje tarnyboje Pietų Amerikoj. Knygoje vaizduojamas Estijos likimas nuo Pirmojo Pasaulinio karo iki mūsų dienų. Vienam skyriuj duota estų laisvės kovų apžvalga. Teisingi tautos pageidavimai visuomet išsipildo, — įrodo autorius, — tatai yra pagrindinis jo veikalo motyvas. Be kitko, autorius nušviečia visą eilę ligi šiol nežinomų smulkmenų iš Antrojo Pasaulinio karo, pvz., kaip 1940 metais „Pravda" apkaltino estus už priešišką nusistatymą vokiečiams.

Švedijoje neužmiršta ir estų jaunuomenė. Stokholme pasirodė J a a n o L a t t i k o, vieno iš žymiausių jaunimo rašytojų, kurio „Mūsų jaunimas" yra virtęs savo rūšies klasiniu veikalu, nauja jaunimui skirta knyga „P a p a s a k o k m a n k o k i ą n o r s i s t o r i j ą", ilistruota H u g o L e p i k o. Jaunuomenei skirtas ir H e l m i o M ä k l o pasakojimas, pavadintas „D i d v y r i u."

Prieš karą Taline leista „B a l t i c R e v i a v" dabar vėl eina Stokholme, leidžiama Baltijos Humanistų Draugijos, vyr. redaktorius A l b. V ė g e r i s. Iš estų pusės į redakciją įeina prof. A n t s O r a s, A i n o K a l l a s, prof. N. K a a s i k a s, prof. G. R a n k a s. Pirmuosiuose žurnalo numeriuose buvo be kitko įdėtas E. L a i d o straipsnis apie estų tautos kilmę ir senumą ir prof. N. K a a s i k o „A p i e t e i s i n ę P a b a l t i j o b ė g l i ų p a d ė t į". Savo straipsnyje Mag. E. Laidas sako: „Be abejo, kaip paprastai, vyrauja nuomonė, kad estų kultūra yra dar jauna. Tačiau pavėluotas pasiekimas politinio nepriklausomumo dar nėra įrodymas, kad iš tikro toji kultūra būtų jauna. Civilizacijos egzistencija Estijoje gali būti persekiojama ištisus šimtus metų. Estų kultūra yra savarankiška ir žymiai skiriasi nuo savo kaimynų ir yra jiems padariusi įtakos. Priešistorinė Estija visose srityse aktyviai pasireiškė, skleidė kultūrinę įtaką, pati jos iš rytų tegaudama labai maža."

Apie estų rašytojus, esančius amerikiečių ir anglų zonose Vokietijoje, šios apžvalgos autorei stinga išsamesnių informacijų.

Lübeke 1945 metais pasirodė rinkinys (II) A l e k s o R a n n i t o eilėraščių. Jame, be visos eilės tėvynei ir grafikui Wiiraltui dedikuotų eilėraščių, yra įdėti aštuoni eilėraščiai iš ciklo „L i e t u v a", iš kurių ypač nuotaikingi „L i e t u v o s k r y ž i a i".

Šventajam menininkui, kurio
Rankos turi vinių žymes,
Ant sniegu apklotų aukštumų
Tavo, Lietuva, meldžiasi kryžiai.

Lietuva, iš liepsnos žiedų
Yra tavo kryžių veidai.
Juos iš dangaus atgabeno
Pavasario būsimo pradžiai.

Praeinančiam grožyje vysta
Liūdnieji debesys,
Sutemos švelniai glosto
Kryžių skausmingąjį veidą.

Vakaro liūdesys Lietuvoj
Tylesnis daug ir aiškesnis
Kryžių papėdėje, kur
Blykčioja šviesos, šešėliai.

Kryžių papėdėje snaudžia
Rūškanos šviesos auksinės.
Nešk savyje nesiskūsdams
Savąjį skausmą tyliai.

Neseniai Augsburge savo 70 metų amžiaus sukaktį minėjo K a r l a s L a a g u s. Be kelių vaidinimų jaunimui, jis baigė rašyti (rankrašty) pirmąjį tomą romanų serijos. Romanas pavadintas „A u k š t o s i o m i s v i l n i m i s". Romano veiksmas prasideda maždaug prieš keliasdešimt metų, kai Estija pasidarė nepriklausoma, ir baigiasi prieš pat Pasaulinį karą. Jame vaizduojama estų kova su Estijos vokiečiais, ypač su jų bajorija ūkinėje ir kultūrinėje srityje. Čia iškeltas ir istorinėj perspektyvoj nušviestas šitos bajorijos vidaus gyvenimas, universiteto padėtis Tartu mieste ir kai kurie su religija susiję klausimai. Kadangi autorius dirbo daugiau kaip 30 metų Tartu universitete, tad tenka šioj srity tikėtis sulauksiant daug įdomių dalykų.

Poetas H e n r i k a s V i s n a p u u gyvena prancūzų zonoj, kur š. m. sausio 2 d. minėjo savo 56 metų amžiaus sukaktį. Visoj eilėj estų laikraščių pasirodė jo naujausieji eilėraščiai; 1944/45 m. jis atsidėjęs dirbo Tirolyje prie didesnės istorinės dramos iš reformacijos laikų. Viename iš jo naujausių eilėraščių „M e s i š t v e r s i m e i r l a i k ą" poetiškai, pavaizduota estų pasiryžimo gyventi kietumas — jo vertimu tad šią apžvalgą ir baigsime.

Mes gyvename, nors niekas to nenori,
Nes mes esame iš tokio molio nudrėbti,
Nors subrendimas dengia mūsų plaukus,
Tačiau viršum mūsų vistiek šviečia saulė.

Ir kartais mus taip iš visų pusių suspaudžia,
Jog net dvigubai viršum mūsų susikryžiuoja mirtis.
Tačiau širdis turi gyvybės antspaudą,
Nes mes jau tokie esame.

Kartais atrodo, lyg mūsų jau nebebūtų,
Kur mus dengia — žemė ir vanduo,
Tačiau pavasarį sužydi daubos —
Nes mes jau tokie esame.

Švelnus, kuris griaudė perkūnais audroj,
Netikro išganytojo apdare.
Mes ištversime ir laiką,
Taip, nes mes tokie esame gimę.

---

* Ketvirtasis „Bethoveno cyklo" koncertas Miunchene davė retai girdimą uvertiurą. „Namų pašventinimas" (op. 124). Po to buvo puikiai išpildytas rojalio koncertas ar 3. c-moll (solistė: Edith Picht-Axenfeld). Koncerto zenitas buvo 5. Bethoveno simfonija (op. 57). — „Likimo simfonija". Koncertą išpildė Miuncheno filharmonijos orkestras, diriguojamas generalinio muzikos direktoriaus Hans Rosbaud.

* 1946. III. 22. Miuncheno Šv. Onos mergaičių gimnazijos salėje buvo iškilmingai atidarytas „Jaunimo teatras". Iškilmių proga sveikinimo žodį tarė Miuncheno miesto burmistras Dr. K. Scharnagl, o naujojo teatro direktorius C. M. Weinreich nušvietė savo siekius bei tikslus. Po atidarymo iškilmių buvo suvaidinta J. W. Goethes klasikinė drama „Ifigenija Tauridėje".

* Bavarijos Valstybinė Opera Prinz-Regenten Teatre Miunchene jau suspėjo surinkti stiprias menies pajėgas ir pastatyti keletą pasisekusių operų. Operos vadovybė yra susirūpinusi naujų menininkų prieaugliu, ir jau pastatytose operose tiek instrumentalistų, tiek solistų tarpe yra naujų veidų. Kovo mėn. 19 d. buvo pastatyta D'Alberto opera „P a k a l n ė", o kovo mėn. 26 d. — Bethoveno „F i d e l i o". „Pakalnės" pastatymas visais atžvilgiais pavykęs, gi „Fidelio" silpnesnis.

ŠIAME NUMERY

* „Aidų" bendradarbė, straipsnio „Estų literatūra išeivijoje" autorė, Anna Kaškina-Öpik, gyvenanti Miunchene, yra žinoma estų kultūrininkė, poetė. Be kita ko, rašytoja yra vertėja antikinės literatūros estų kalbon. Jos „Odisėjos" vertimas, išleistas Estijoje 1938 m., yra pirmasis Homero viešėjimas estų literatūroje. Šiuo metu Anna Kaškina-Öpik verčia estų kalbon „Iliadą". Poetė labai domisi mūsų kultūriniu gyvenimu, mokosi lietuvių kalbos ir giliai susižavėjus Čiurlionio kūryba.

* Jurgis Jankus, „Aiduos" išspausdintos novelės „Pabėgėliai" autorius, šiemet švenčia savo 40 metų amžiaus sukaktį. Lietuvoje rašytojas buvo plačiai žinomas. Žymiausi išleisti veikalai yra romanai „Egzaminai" ir „Be krantų". Dabar rašytojas gyvena anglų zonoje.

Šiame numery talpinamų tapybos ir skulptūros darbų autoriai.

* Dail. Juozas Bagdonas, gimęs 1911 m. Telšių apskr. ūkininko šeimoje. Lankė Kauno Meno Mokyklą ir studijavo privačiai tapybą. Jubiliejinėj 1938 m. Parodoj Kaune laimėjo pirmąją premiją.

* Dail. Adomas Galdikas gimė 1893 m. Mosėdžio valsč. ūkininko šeimoje. 1916 m. baigė barono Stieglitz Meno Mokyklą Petrapily. Dalyvavo visoje eilėje parodų Lietuvoje ir užsienyje. 1931 m. buvo surengta jo darbų paroda Paryžiuje, o 1937 m. Paryžiaus tarptautinėje parodoje už savąją tapybą buvo apdovanotas Gran Prix ir už teatrų dekoracijas auksiniu medaliu. Jo darbų yra Vytauto Didžiojo Muziejuj Kaune, Vilniaus Meno Muziejuj. Paryžiaus Liuksenburgo ir Rygos meno muziejuos.

* Skulpt. Matas Menčinkas gimė 1896. Alytaus apskr., Ostempo kaime. Studijavo Barselonos Meno Akademijoj. Buenės Aires studijuoja žinomose mokyklose: „Ekole de Artes" „Akkademia National de belle Artes", „Escuella superior de bellas Artes de la Nacien". Dalyvauo visoje eilėje parodų užsienyje: Madride, Buenes Aires, Uragvajuje. Medyje ir marmure sukūrė apie du šimtu skulptūrų. Mirė 1942 m. Kaune.

MRS. ROOSEVELT RAŠO LIETUVIAMS

MRS. ROOSEVELT DĖKOJA MIUNCHENO LIETUVIAMS

Vasario 16 d. proga Freimano lietuvių kolonija per stovyklos ligoninės direktorių pasiuntė padėkos laišką poniai Roosevelt už jos veiklą D. P. labui Jungtinių Tautų Organizacijoje. Šiomis dienomis ponia Roosevelt tuo pačiu keliu atsakė Freimano lietuviams ir padėkojo už jų simpatijos jausmus.

Laiškas iš Anglijos

Buvęs pirmosios Miuncheno pabaltiečių stovyklos direktoriaus pavaduotojas Harold Ingham iš Anglijos mūsų laikraščiui atsiuntė tokį laišką:

Man šiuos žodžius rašant, jau yra praėję dvi savaitės, kai aš palikau Lohengrin stovyklą Miunchene, bet nepraėjo nė viena diena, kurią aš būčiau nepagalvojęs apie visus mano senus draugus, kurių niekad nepamiršiu.

Aš aplankiau Londone Lietuvos ir Latvijos pasiuntinybes ir perdaviau tuos laiškus, kurie man buvo patikėti. Abiem atvejais papasakojau Pabaltės tautų žmonių gyvenimą Lohengrin stovykloje. Laikraščius ir kitą gautą medžiagą siunčiu stovyklai.

Ypačiai aš teiravausi dėl imigracijos galimumų į Britų Dominijas. Man buvo atsakyta, kad tuo reikalu įvykę patenkinamų pasikalbėjimų su Australijos ir Kanados atstovais ir kad didelio masto imigracijos galimybė į tuos kraštus būsianti sudaryta jau šiais metais. Tačiau esą būtina pirmiausia įkurdinti savo buvusius karius, o po to imtis kitų žmonių reikalus tvarkyti. Taigi reikia kantrybės dar kiek palaukti.

Parašiau keletą straipsnių apie Lohengrin stovyklą. Jie, tikiuosi, greitai pasirodys britų spaudoje. Be to, kalbėjausi su Britų Broadcasting Corporation ir tikiuosi pakalbėti per radiją. Netenka nė minėti, kad aš visais atžvilgiais ir kiekviena proga stengiuosi papasakoti, kokie jūs puikūs žmonės esate, ir kad kiekviena pagelba, kuri jums bus suteikta, yra užtarnauta.

Dėkoju už jūsų draugiškumą.

Harold Ingham

NAUJI LEIDINIAI

* „TĖVYNĖN!" neperiodinis kultūros, meno ir literatūros žurnalas. Nr. 1, 1946 m. vasario mėn. Zalsburgas (Glasenbach). Vyriausias redaktorius prof. Vincas Krėvė-Mickevičius. Žurnalą leidžia Zalsburgo Jaunųjų Rašytojų kolektyvas.

Pirmasis žurnalo numeris daro labai gerą įspūdį: skoningai sutvarkytas, geras popieris. Žurnale išspausdinta Maironio. Bern. Brazdžiono, Grincevičiaus, H. Nagio, J. Steksnio, Gražinos Tulauskaitės, Aldonos Dulskytės, Nykos-Niliūno, darbai. Ypač išskirtina V. Krėvės dar teberašomos naujos knygos „Dangaus ir žemės sūnus" ištrauka.

* „GINTARAS" neperiodinis literatūros žurnalas, 6—7-osios knygos. Hafkrug sausio-vasario mėn., redaguoja J. Kruminas, spausdintas rotatorium. Žurnalo estetinė pusė labai gražiai sutvarkyta, ir su kiekvienu nauju numeriu „Gintarai" vis labiau laukiami kultūriniais-literatūriniais reikalais besidomінčios visuomenės.

* „ŽVILGSNIAI" neperiodinis kultūrinis leidinys. Redaguoja J. Mekas ir redakcinė kolegija. Iliustravo V. Adamkevičius. Spausdinta rotatorium, leidykla „Giedra" Viesbadene. Leidinyje talpinami dalykai yra daugumoj vertimų gabaliukai kitų tautų poezijos ir beletristikos. Dėl to pirmasis numeris daro gana kosmopolitinį įspūdį. Tas būtų neblogai, jeigu spausdinamos ištraukos daugumoj nebūtų jau seniai kituos leidiniuos skaitytos.

* „ŽIBINTAS" neperiodinis literatūros laidinys. Nr. 3 1946. kovo mėn. 17 d. Naujasis numeris nepadaręs jokios pažangos. O vis dėlto „Žibintui" reikėtų ištraukti ko nors ir iš kur nors negirdėto stipresnio. Paminėtina literatūros kronikoje mūsų tremtiniškojo literatūrinio gyvenimo apžvalga.

* „ZOOLOGIJA" autorius J. Miškinis. Konspektas rankraščio teisėmis. Trečios klasės kursas. Leidykla „Giedra" Wiesbaden. Kaina 6 RM.

* Balandžio pradžioje „Aidai" išleidžia St. Barzduko „Lietuvių kalbos gramatiką". Gramatiką bus galima gauti, ir užsakymai jau priimami „Aidų" administracijoje, Lamonstr. 21.

Atitaisymas

Š. m. 4—5-tame „Aidų" numeriuose spausdintame prof. Vaclovo Biržiškos straipsnyje „Sukaktys ir sukaktuvininkai 1946 metais", minimose pavardėse ir vietovardžiuose įsibrovė korektūros klaidų: vietoje išspausdinto žodžio Roysine turi būti Leysine; vietoj Kultunis — Kaltunis; vietoje Kareopolyj — Kargopolyj; vietoje Matkarstuose — Malkarstuose; vietoje Dėdė Antanazas — Dėdė Atanazas; vietoje Varnagivis — Varnagiris; vietoje Balta turi būti Bula; vietoje Astrauskiui — Astramskiui; vietoje Žmaitės — Žemaitės.

„Aidai" yra dviejų laidų: kultūrinis žurnalas ir dienos informacija. „Aidų" žurnalas išeina kiekvieno mėnesio 1 ir 15 dienomis, 16 psl. didumo, „Aidų" Dienos Informacija" kiekvieną dieną, išskyrus šventadienius. „Aidus" leidžia Spaudos Darbuotojų Kolektyvas. Vyr. Redaktorius — Dr. V. Bieliauskas. Žurnalo Redaktorius — K. Bradūnas. Redakcijas adresas: München 27, Lamontstr. 21. Žurnalo numerio kaina 1 RM.